

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Ο κοινοβουλευτικός διάλογος για το θεσμό του
Προέδρου της Δημοκρατίας. Οι θέσεις των κομμάτων
στις διαδικασίες Αναθεώρησης του Συντάγματος.
(Περίοδοι 1975 και 1985-1986).

Πεντάρη Ευλαμπία
A.M. 3033201601033

Επιβλέπων καθηγητής, Μ. Παπάζογλου.

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2017.

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Programme in
“Governance and Public Policies”

**The parliamentary dialogue on the President of the
Republic Institution. The parties’ policies on the
procedures of the Constitution Revision.
(Periods 1975 and 1985-1986).**

Pentari Evlampia

Corinth, September 2017.

Ευχαριστίες

Οι ευχαριστίες μου απευθύνονται καταρχάς στην οικογένεια μου, που με στήριξε σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου μελέτης, προσφέροντας μου ενθάρρυνση και συμπαράσταση, όπως και για όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ, επίσης, στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μ. Παπάζογλου, για τις πολύτιμες συμβουλές του και την καθοδήγησή του.

Εξίσου, θέλω να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα, που μοιράστηκαν μαζί μας τη γνώση τους, σε αυτό το υπέροχο ταξίδι.

Τέλος, ευχαριστώ τους συμφοιτητές και φίλους μου, Αγγελική, Δήμητρα, Κυριακή και Φώτη για τη φιλία τους και τις όμορφες εμπειρίες που μοιραστήκαμε.

Ο κοινοβουλευτικός διάλογος για το θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας. Οι θέσεις των κομμάτων στις διαδικασίες Αναθεώρησης του Συντάγματος. (Περίοδοι 1975 και 1985-1986).

Σημαντικοί όροι: Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Συνταγματική Αναθεώρηση, Κοινοβουλευτικός διάλογος, Πολιτικοί Αρχηγοί, Κόμματα.

Περίληψη

Οι αναθεωρητέες διατάξεις της Ε' και ΣΤ' Αναθεωρητικής Βουλής, για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αποτέλεσαν αιτία έντονης αντιπαράθεσης, μεταξύ των κοινοβουλευτικών ομάδων.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποδώσει το πολιτικό στίγμα και τις θέσεις των Αντιπροσώπων του Έθνους για τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τη διάρκεια των αναθεωρητικών διαδικασιών της Ε' και ΣΤ' Αναθεωρητικής Βουλής, προκειμένου να κατανοήσουμε τις αιτίες που οδήγησαν τους πολιτικούς δρώντες, των αντίστοιχων περιόδων, στη θεσμοθέτηση και ενίσχυση των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας στην πρώτη περίπτωση ή στην αποδυνάμωσή του στη δεύτερη.

Θα εστιάσουμε στο πώς διαμορφώθηκαν οι θέσεις των κοινοβουλευτικών ομάδων στις αναθεωρητικές διαδικασίες του 1975 και 1986 για το θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας και για ποιους λόγους τα κόμματα υιοθέτησαν τις συγκεκριμένες απόψεις, βασισμένοι στο πρωτογενές αρχειακό υλικό των πρακτικών της Ολομέλειας της Βουλής, καθώς και σε δευτερογενή βιβλιογραφία.

Θα επικεντρωθούμε, στις τοποθετήσεις των Αρχηγών των κοινοβουλευτικών ομάδων και των Εισηγητών, ερμηνεύοντας τις αναθεωρητέες διατάξεις, σε συνάρτηση με το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε τους λόγους που ώθησαν τους προέδρους των κοινοβουλευτικών ομάδων στις συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές. Θα ολοκληρώσουμε με μια σύντομη αποτίμηση των συμπερασμάτων.

The parliamentary dialogue on the President of the Republic Institution. The parties' policies on the procedures of the Constitution Revision. (Periods 1975 and 1985-1986).

Keywords: President of the Republic, Constitution Revision, Parliamentary dialogue, Political Leaders, Parties.

Abstract

The revised provisions on the President of the Republic Institution, caused, on the 1975 and 1985- 1986, a great confrontation between the political parties.

The purpose of this paper is to provide the political position of the Nation's Representatives of the 5th and 6th Revisionary Period of the Parliament, in order to understand the causes that led the political actors to the institutionalism and strengthening of the institution of the President of the Republic, in the first case or to the weakening of the latter, in the second.

We will focus on how the positions of the parliamentary groups were defined in 1975 and 1986 and for what reasons the political parties adopted these points of view, based on the political and historical context of these periods. We will make use of the archives of the plenary session of the Parliament and of the secondary related bibliography. We will also attempt to identify the reasons that prompted the presidents of the parliamentary groups to these political choices. We will finish with a brief assessment of the conclusions.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

Εισαγωγή3

Κεφάλαιο 1: Οι αναθεωρητικές διαδικασίες.....10

1.1 Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της Αναθεώρησης του 1975.....10

1.1.1. Η κατάθεση του Σχεδίου Συντάγματος.....12

1.1.2. Συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως.....12

1.1.3. Συζήτηση και ψήφιση.....18

1.1.4. Η αποχώρηση της Αντιπολίτευσης.....24

1.2. Η αναθεώρηση του 1985-1986.....26

1.2.1. Δ΄ Σύνοδος της Γ΄ Βουλευτικής Περιόδου.....27

1.2.2. ΣΤ΄ Αναθεωρητική Βουλή.....32

1.3. Ανακεφαλαίωση.....34

Κεφάλαιο 2: Προεδρικές αρμοδιότητες.....36

2.1. Ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας.....36

2.1.1. Πρόεδρος και Ντε Γκωλ.....38

2.1.2. Ιδεολογικός προσανατολισμός.....39

2.1.3. Η επιρροή του σχεδίου Συντάγματος του 1963.....39

2.2 Η προεδρική θητεία.....40

2.2.1 Ν.Δ. και Καραμανλής.....40

2.2.2. Άσκηση προεδρικών καθηκόντων.....41

2.3. Α. Παπανδρέου και Αναθεώρηση.....	42
2.3.1. Από το ΠΑΚ στο ΠΑΣΟΚ και στην Κυβέρνηση.....	42
2.3.2. Η συγκατοίκηση.....	43
2.3.3. Πολιτικές προτεραιότητες.....	44
2.3.3.1. Εκλογική καθίζηση.....	44
2.3.3.2. Ισχυρός Πρωθυπουργός.....	45
2.3.3.3. Κομματικές μεταμορφώσεις.....	45
2.3.4. Πολιτικοί αντίπαλοι.....	46
2.4. Ανακεφαλαίωση.....	48
3. Συμπεράσματα.....	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	51

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία αποτέλεσε την πολιτειακή βάση για την αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών στην Ελλάδα, μετά από μια μακρά περίοδο συνταγματικής εκτροπής. Σηματοδότησε το τέλος μιας δύσκολης περιόδου, και το ξεκίνημα μιας νέας, απαλλαγμένης από τα δεινά που είχαν προκαλέσει στη χώρα μας, ο Εθνικός Διχασμός, ο εμφύλιος και η δικτατορία.¹ Η αναθεώρηση του Συντάγματος υπήρξε από τις προτεραιότητες της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών και τη συνταγματική τους κατοχύρωση, υπήρξε και η προτεραιότητα συνταγματικής πρόβλεψης των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας. Είχαν προηγηθεί μια σειρά από ιστορικής σημασίας γεγονότα.

Η παρούσα εργασία, αντλώντας υλικό από τα Πρακτικά της Ολομέλειας της Ε΄ και ΣΤ΄ Αναθεωρητικής Βουλής και έχοντας σαν σημείο αναφοράς τις συζητήσεις για τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, επιχειρεί μια σύνθετη προσέγγιση της διαμόρφωσης των θέσεων των κοινοβουλευτικών ομάδων που συμμετείχαν στον κοινοβουλευτικό διάλογο. Το Σύνταγμα, εκφράζει το συσχετισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων που το διαμόρφωσαν και επιδιώκει να διασφαλίσει την έννομη τάξη που το εισηγείται.² Από την άλλη, με τον ίδιο τρόπο, αναπτύσσει τη δική του δυναμική, επηρεάζοντας τις πολιτικές δομές που το διαμόρφωσαν.³

Στο πλαίσιο αυτό, συνδέοντας τις ομιλίες των πολιτικών Αρχηγών με τα ιστορικά δεδομένα των συγκεκριμένων περιόδων, αλλά και με τις ιδεολογικοπολιτικές αφετηρίες των κομμάτων, επιχειρούμε, υπό το πρίσμα της συζήτησης των σημαντικότερων προτεινόμενων συνταγματικών διατάξεων για το θεσμό του Προέδρου, να ερμηνεύσουμε⁴ τις απόψεις τους, αλλά και τους λόγους για τους οποίους, αυτές αποτέλεσαν σημεία έντονης διαφωνίας, μεταξύ των κοινοβουλευτικών ομάδων.

¹ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία 1800-2010*. Αθήνα: Πόλις, σ. 495.

² Τσάτσος, Δ. (1982). *Συνταγματικό Δίκαιο, Επιτομή Ια*. Αθήνα: Αντ. Σάκουλας, σ. 35.

³ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σσ. 77-78.

⁴ Βλ. Carr, E. H. (2015). *Τι είναι ιστορία*. μτφρ. Α. Παππάς. Αθήνα : Πατάκης. Η ιστορία ερμηνεύεται, δεν καταγράφεται.

Η προσέγγιση αυτή, εστιάζει στη νομική ερμηνεία των πιο βασικών σημείων των θέσεων των πολιτικών Αρχηγών, που αφορούν στις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποδίδοντας τη συνταγματική τους θεώρηση, με σκοπό να τις συνδέσει στη συνέχεια με την ιστορική και πολιτική τους διάσταση. Σκοπός μας είναι, στο πλαίσιο του γνωστικού πεδίου της πολιτικής ιστορίας και επιστήμης, να αναζητήσουμε και να αναδείξουμε τους λόγους που οδήγησαν τους πολιτικούς δρώντες των αντίστοιχων περιόδων στη θεσμοθέτηση και ενίσχυση των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, στην πρώτη περίπτωση ή στην αποδυνάμωσή του, στη δεύτερη. Στην προσπάθεια αυτή, επιχειρώντας μία διαφορετική ερμηνεία, που επιζητεί να προβάλλει τα βασικότερα σημεία των ομιλιών των πολιτικών Αρχηγών, στις σημαντικές συνεδριάσεις, θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε την έννοια και το περιεχόμενο των προτεινόμενων προεδρικών αρμοδιοτήτων, παίρνοντας στοιχεία από τις συνταγματικές αναλύσεις που έχουν γίνει για την ερμηνεία των διατάξεων αυτών.

Έχοντας σαν δεδομένο, ότι το Σύνταγμα είναι ένα πλέγμα κανόνων δικαίου, κυρίως πολιτικό, δηλαδή, τόσο η διαμόρφωσή του, όσο και το αντικείμενό του, λαμβάνουν μορφή, μέσα από τις ιστορικές διαδικασίες που προσδιόρισαν τις πολιτικές δυνάμεις που το εισηγούνται,⁵ αποδίδουμε την ιστορική διάσταση των τοποθετήσεων, συνδέοντας τις κυρίως, με το προδικτατορικό πολιτικό πλαίσιο, που προσδιόρισε τις βασικές επιλογές των κομμάτων στη συνταγματική διαδικασία, με σχολιασμό των ομιλιών και διαμόρφωση των τελικών συμπερασμάτων, αντλώντας υλικό από το γνωστικό πεδίο της μετεμφυλιακής και μεταπολιτευτικής πολιτικής ιστορίας.

Στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες, τα κόμματα, ως εκφραστές της λαϊκής εντολής, με τις πολιτικές επιλογές που διαμορφώνουν, νομιμοποιούν τις αρμοδιότητες των κρατικών οργάνων, συμπεριλαμβανομένου και του θεσμικού ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας.⁶ Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, θα προσπαθήσουμε να συνδέσουμε την επιρροή των πολιτικών δυνάμεων στη διαμόρφωση της συνταγματικής διαδικασίας. Η προσέγγιση αυτή θα γίνει, όπως και στην προηγούμενη παράγραφο, με γνώμονα ότι τα κόμματα, που

⁵ Τσάτσος, Δ. (1982). σσ. 34-35.

⁶ Βενιζέλος, Ε. (1985). *Ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος μετά τη συνταγματική πρακτική 1975-1985 και την πρόταση για αναθεώρηση*. Αθήνα- Κομοτηνή : Α. Σάκουλας. σ. 42.

διαμορφώθηκαν και πρωταγωνίστησαν στη μεταπολιτευτική Ελλάδα, ήταν αυστηρά προσωποπαγή και αρχηγικού τύπου, με εξαίρεση τα κόμματα της Αριστεράς.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα στα οποία καλούμαστε να απαντήσουμε είναι, πώς διαμορφώθηκαν οι θέσεις των κοινοβουλευτικών ομάδων, για το θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας, στις αναθεωρήσεις του 1975 και 1985-1986, καθώς, και ποιοι λόγοι υπαγόρευαν στα πολιτικά κόμματα να υιοθετήσουν τις συγκεκριμένες απόψεις. Θα χρησιμοποιήσουμε, ως μεθοδολογικά εργαλεία, την καταγραφή και ανάλυση του πρωτογενούς αρχειακού υλικού των Πρακτικών της Βουλής για τις συγκεκριμένες διαδικασίες. Σε αυτό, ακριβώς, συνίσταται η πρωτοτυπία της παρούσας εργασίας, δεδομένου ότι, ο κοινοβουλευτικός λόγος, σε μια τόσο σημαντική διαδικασία, υποδηλώνει και το πολιτικό πλαίσιο της εποχής. Επίσης, θα αντλήσουμε πληροφορίες από τις δευτερογενείς πηγές, συνταγματικού δικαίου, πολιτικής ιστορίας και επιστήμης, καθώς και του ημερήσιου Τύπου, από το αρχειακό υλικό της Βουλής.

Μετά από μια σύντομη ιστορική αναφορά της καθιέρωσης του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας και της μορφής του πολιτεύματος από την εποχή του πρώτου Προέδρου το 1924, με τη νεοσύστατη κοινοβουλευτική προεδρευόμενη δημοκρατία της εποχής, έως την κατάργησή της το 1935, στο πρώτο κεφάλαιο, θα αναλύσουμε τα σημαντικότερα σημεία των τοποθετήσεων των πολιτικών Αρχηγών και των Εισηγητών. Το κεντρικό ζήτημα που εξετάζει το πρώτο κεφάλαιο, συνίσταται στην άντληση συμπερασμάτων για τις απόψεις των πολιτικών Αρχηγών, με επεξηγήσεις για το περιεχόμενο των άρθρων για τα οποία τοποθετούνται, τη σημασία τους, συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας, αλλά και, όπου απαιτείται, περιγραφή του ιστορικού πλαισίου, που τους οδήγησε στις συγκεκριμένες απόψεις.

Σαν βασική παραδοχή της εργασίας μας λαμβάνουμε υπόψη ότι η πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος, απετέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ του ιδρυτή της Ν.Δ., Κ. Καραμανλή, που εκπροσωπούσε στη συνείδηση κάποιων ψηφοφόρων τον ευρύτερο χώρο της Δεξιάς, παρά τον επανακαθορισμό της ταυτότητας της και τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό που υιοθέτησε, και του Αρχηγού του ΠΑΣΟΚ, ενός κόμματος που ζητούσε το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό και τη λαϊκή συμμετοχή, στις δομές της εξουσίας, θεμελιώνοντας για πολλά χρόνια το δικομματισμό στην Ελλάδα. Με αυτά τα δεδομένα, θα προσδιορίσουμε στο δεύτερο κεφάλαιο, τις προθέσεις των δύο αυτών πολιτικών, εκτιμώντας εκ των προτέρων, ότι η πολιτική αντιπαράθεση, για τη μορφή της εκτελεστικής εξουσίας και η

ισορροπία, στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού, μεταξύ Προέδρου της Δημοκρατίας και Προέδρου της Κυβέρνησης, είχε σαν κοινό παρονομαστή, αυτήν ακριβώς τη διαλεκτική σχέση, μεταξύ των ιδρυτών των μεγάλων αυτών κομμάτων.

Η κατανόηση ενός γεγονότος, κυρίως ιστορικού, προϋποθέτει μια ελάχιστη γνώση της πρώτης απόπειρας να καταργηθεί ο θεσμός της βασιλείας και να αντικατασταθεί από τον αιρετό Αρχηγό του Κράτους. Το δημοκρατικό πολίτευμα της Ελλάδας πέρασε από τη μορφή της βασιλευομένης, μη κοινοβουλευτικής και αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας του 1864, στην εθιμικά κοινοβουλευτική και βασιλευομένη δημοκρατία του 1875. Με το Σύνταγμα του 1927 η δημοκρατία ανακηρύχθηκε ως προεδρευομένη, αντιπροσωπευτική και κοινοβουλευτική.⁷

Μετά την πτώση της βασιλείας και την αναχώρηση του Γεωργίου Γλύξμπουργκ από την Ελλάδα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, με την επιστροφή του, σχημάτισε Κυβέρνηση, στις 11 Ιανουαρίου 1924. Πίστευε, ότι μόνο ένα αδιάβλητο δημοψήφισμα θα μπορούσε να σταθεροποιήσει την αβασίλευτη δημοκρατία. Σε αντίθεση, οι Δημοκρατικοί ζητούσαν την επικύρωση της αβασίλευτης δημοκρατίας από τη Συνέλευση και στη συνέχεια τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Μετά από την παραίτηση Βενιζέλου, ο Ναύαρχος Κουντουριώτης ανέθεσε το σχηματισμό Κυβέρνησης στον Αλέξανδρο Παπαναστασίου.⁸

Ο λόγος που ο Βενιζέλος δε συμφωνούσε για ένα Πρόεδρο με ενισχυμένες εξουσίες, κατά το πρότυπο του προεδρικού συστήματος των ΗΠΑ, ήταν, γιατί φοβόταν, ότι η ενισχυμένη αυτή εξουσία, θα αποδυνάμωνε τις δυνατότητες των άλλων κομμάτων και θα δημιουργούσε έντονες αντιπαραθέσεις στο πολιτικό σύστημα.⁹

Η Α΄ Συντακτική Συνέλευση, το Μάρτιο του 1924, κήρυξε έκπτωτη τη βασιλική δυναστεία, με ομόφωνο Ψήφισμα και έλαβε την απόφαση να «συνταχθεί η Ελλάδα εις Δημοκρατία υπό τον όρο εγκρίσεως της απόφασης υπό του λαού διά δημοψηφίσματος». Κατά το δημοψήφισμα της 13.4.1924, το 70% του ελληνικού λαού ψήφισε υπέρ της απόφασης.¹⁰ Κατά τη Συνεδρίαση της 24^{ης} Μαρτίου, ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου ανέγνωσε τις προγραμματικές του δηλώσεις, τις πιο ριζοσπαστικές ίσως για την εποχή,

⁷ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 202.

⁸ Ριζάς, Σ. (1992). *Η θέση και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στην Ελληνική πολιτική (1924-1935) και (1974-1985)*. (Διδακτορική Διατριβή) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. σσ. 14-15.

⁹ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 23.

¹⁰ Χρυσόγονος, Κ. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκουλας, σ. 81.

που ακούστηκαν από πρωθυπουργικό στόμα. Στη Συνεδρίαση της 25^{ης} Μαρτίου 1924, όπου παρέστησαν 284 πληρεξούσιοι, εν μέσω χειροκροτημάτων και ζητωκραυγών, εγκρίθηκε ομόφωνα το Ψήφισμα¹¹ για την έκπτωση της δυναστείας και την καθιέρωση της Α' Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο πολιτικός στόχος της εποχής ήταν η κατάργηση της μοναρχίας και η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, βασισμένης στις αρχές του φιλελευθερισμού.¹²

Τα καθήκοντα του ρυθμιστή του πολιτεύματος, όπως αναφερόταν στην τέταρτη παράγραφο, θα ασκούσε ο Ναύαρχος Κουντουριώτης, μέχρι τη σύνταξη του δημοκρατικού χάρτη της Ελλάδος.¹³ Η πρόοδος, όμως, του Συντακτικού Έργου ήταν πολύ αργή, ενώ εμφανίστηκε και κυβερνητική αστάθεια. Τον Ιούνιο του 1925, νέο πραξικόπημα επικράτησε, με επικεφαλής τον στρατηγό Θεόδωρο Πάγκαλο. Η δικτατορία του Πάγκαλου ανατράπηκε τον Αύγουστο του 1926 και τον επόμενο Νοέμβριο διεξήχθησαν εκλογές. Η οικουμενική Κυβέρνηση που σχηματίστηκε, ψήφισε και δημοσίευσε, το 1927, το νέο Σύνταγμα. Σε αυτό προβλεπόταν ότι το ελληνικό κράτος που είναι Δημοκρατία, προβλέπει δύο νομοθετικά Σώματα, δηλαδή τη Βουλή και τη Γερουσία, τα οποία εκλέγουν σε κοινή Συνεδρίαση τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για διάστημα πέντε ετών.¹⁴

Με το Σύνταγμα του 1927, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος εκλεγόταν από Σώμα Εκλεκτόρων, περιοριζόταν σε αυστηρά συγκεκριμένα καθήκοντα. Ο προσανατολισμός αυτός, επικράτησε, με βάση, την εμπειρία της σύγκρουσης των βενιζελικών με το Στέμμα και της αποδοχής των κοινοβουλευτικών αντιλήψεων.¹⁵ Για πρώτη φορά, όμως, εισάγεται στην Ελλάδα το πολίτευμα της προεδρευομένης και κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.¹⁶ Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, σε ανάλογη εφαρμογή του γαλλικού συνταγματικού προτύπου του 1875, δεν είχε ευθύνη για πράξεις που διέπραττε κατά την άσκηση των καθηκόντων του, εκτός των περιπτώσεων εσχάτης προδοσίας και παραβίασης του Συντάγματος ή των ποινικών νόμων. Επιπλέον, διόριζε τον Πρωθυπουργό και κατόπιν σύμφωνης γνώμης αυτού, τους Υπουργούς, ήταν αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων και είχε

¹¹ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 108. Το συγκεκριμένο ψήφισμα είναι γενικότερης σημασίας και μεγάλης χρονικής διάρκειας. Συνήθως τα Ψηφίσματα έχουν ειδικό χαρακτήρα και περιορισμένη διάρκεια.

¹² Κασιμάτης, Γ. (2005). *Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία. σ. 14.

¹³ Βουρνάς, Τ. (2003). *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, Τόμος Β*. Αθήνα : Πατάκης. σσ. 322-325.

¹⁴ Χρυσόγονος, Κ. (2014). σσ. 81-82.

¹⁵ Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 21-23.

¹⁶ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 202.

το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής, κατόπιν έγκρισης της Γερουσίας.¹⁷ Ήταν μια εποχή με οξυμμένο το κοινωνικό πρόβλημα, λόγω της εγκατάστασης χιλιάδων προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τη διεκδίκηση, από τους εργαζόμενους, καλύτερων συνθηκών ζωής.¹⁸ Άλλωστε, η γενικευμένη δυσπιστία για τον προεδρικό θεσμό, τον καθιστούσε και πρακτικά υποδεέστερο, σε σχέση με τη Γερουσία, που εκπροσωπούσε τη σοφία και το σεβασμό στην παράδοση.¹⁹ Στις εκλογές του 1929, ο Βενιζέλος κέρδισε με συντριπτική πλειοψηφία. Παρά την αρχική πρόθεση του Κουντουριώτη να παραιτηθεί για λόγους υγείας από την Προεδρία, ο Βενιζέλος κατάφερε να τον μεταπείσει, θεωρώντας τον ως παράγοντα σταθερότητας. Στην επικείμενη ψηφοφορία, τον Ιούνιο του 1929, ο Κουντουριώτης εξελέγη με μεγάλη πλειοψηφία. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, όμως, υπέβαλε την παραίτησή του.²⁰ Την ίδια εποχή, η οικονομία αποτελούσε ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Κυβέρνηση, κυρίως, λόγω, της προσπάθειας να ανασταλεί για πέντε χρόνια η αποπληρωμή των τοκοχρεωλυσιών των εθνικών δανείων, των προσφυγικών αποζημιώσεων και της αποσύνδεσης της δραχμής από την αγγλική λίρα.²¹

Ο Βενιζέλος, στη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών, πρότεινε την υποψηφιότητα του Αλ. Ζαΐμη. Στην πρόταση του συνεργάτη του, Υπουργού Εσωτερικών να είναι ο ίδιος υποψήφιος, με ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου, με συνταγματική αναθεώρηση το 1932, ο Βενιζέλος αρνήθηκε, θεωρώντας τη θέση του Προέδρου, υπό τις ισχύουσες συνθήκες, αδρανή. Σε επόμενη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών, διαφάνηκε από τους υπόλοιπους πολιτικούς αρχηγούς, της βενιζελογενούς πτέρυγας, η πρόθεση της στήριξης της εκλογής του Καφαντάρη και της ανάγκης τόνωσης της Προεδρίας. Όταν ο Βενιζέλος αναγκάστηκε να συμφωνήσει με την πρόταση Καφαντάρη, του έστειλε επιστολή, θέτοντας συγκεκριμένους όρους, όπου μεταξύ άλλων, έμμεσα, τον συμβούλευε να μη προσπαθήσει να μεταβάλλει την πρακτική της θητείας του Κουντουριώτη. Ο Καφαντάρης αρνήθηκε την υποψηφιότητα, προσθέτοντας, ότι εάν εκλεγόταν θα έκανε το καθήκον του. Πρόεδρος εξελέγη ο αντιβενιζελικής προέλευσης πολιτικός, Αλ. Ζαΐμης.²²

¹⁷ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σσ. 264-265.

¹⁸ Σωτηρέλης, Γ. και Ξηρός, Θ. (επιμ.) (2011). *Το Σύνταγμα της Ελλάδας και ο Κανονισμός της Βουλής*. Αθήνα: Σάκουλας. σ. 3.

¹⁹ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 26.

²⁰ Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 49-50.

²¹ Βουρνάς, Τ. (2003). σσ. 338-339.

²² Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 51-60.

Η προεδρία Ζαΐμη, έως και το 1935, διακρίνεται σε δύο περιόδους, την πρώτη έως το 1933, όπου η προεδρική του θητεία ήταν ταυτισμένη με τις πρωθυπουργικές επιλογές και αυτήν, μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του Μαρτίου του 1933, κατά την οποία είχε ευθυγραμμιστεί με τον Παναγή Τσαλδάρη, αρχηγό του Λαϊκού κόμματος, που ανέλαβε την πρωθυπουργία.²³ Με το βενιζελικό κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935, που εκδηλώθηκε με σκοπό να προστατεύσει τη διακυβέρνηση της χώρας από το Λαϊκό κόμμα του Π. Τσαλδάρη, ο Πρωθυπουργός, προκειμένου να επιφέρει την κάθαρση, μετά την αποτυχία του κινήματος, προχώρησε στη σταδιακή κατάργηση του Συντάγματος του 1927. Η κυβέρνηση κήρυξε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας και εξέδωσε 46 συντακτικές πράξεις, με τις οποίες, εκτός των άλλων, προχωρούσε σε εκκαθάριση του στρατεύματος και προκήρυσσε εκλογές για την ανάδειξη της Εθνοσυνέλευσης που θα αναθεωρούσε το Σύνταγμα. Την πλειοψηφία πήρε ο κυβερνητικός συνασπισμός Τσαλδάρη – Κονδύλη και η Εθνοσυνέλευση αποφάσισε την προκήρυξη δημοψηφίσματος για τη μορφή του πολιτεύματος. Στις 10 Οκτωβρίου, η Εθνοσυνέλευση, που την ίδια ημέρα αναγκάστηκε να επικυρώσει το πραξικόπημα, στο οποίο είχε προβεί ο στρατηγός Γ. Κονδύλης, ψήφισε, κατά πλειοψηφία, την κατάργηση της αβασίλευτης δημοκρατίας και εξουσιοδότησε τον Κονδύλη να ασκεί τη βασιλική εξουσία, μέχρι να γίνει το δημοψήφισμα. Με ένα πλασματικό ποσοστό 97,88%, η βασιλεία επιβλήθηκε και ο Γεώργιος Β΄ επέστρεψε άμεσα στην Ελλάδα.²⁴ Όπως συμπεραίνουμε, και σε αυτήν την περίοδο, οι εξουσίες του Προέδρου, αποτέλεσαν πεδίο αντιπαράθεσης και προσπάθειας χειραγώγησης από τους εκπροσώπους της εκτελεστικής εξουσίας.

²³ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 134.

²⁴ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σσ. 286-293.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο, επιχειρούμε μια συνοπτική παρουσίαση των συζητήσεων Αναθεώρησης του Συντάγματος της Ε΄ και ΣΤ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, με αντικείμενο τις προεδρικές αρμοδιότητες, εστιάζοντας στις ομιλίες των Προέδρων των Κοινοβουλευτικών Ομάδων, στην Ολομέλεια της Βουλής.

1.1. Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της αναθεώρησης του 1975

Η δικτατορία κατέρρευσε, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, αλλά και σαν αποτέλεσμα της καθολικής αποδοκίμασias του ελληνικού λαού. Ο πρόεδρος και τα μέλη της δικτατορικής κυβέρνησης Ιωαννίδη, άτυπα, χωρίς την έκδοση απόφασης παραίτησης, έπαυσαν να ασκούν τα καθήκοντα τους. Ο αρχηγός του κράτους της δικτατορίας, Φαίδων Γκιζίκης, παρέδωσε την εξουσία στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που ορκίστηκε στις 4.15.π.μ. της 24^{ης} Ιουλίου, με Πρωθυπουργό τον Κ. Καραμανλή, που μόλις είχε επιστρέψει από το Παρίσι, γνωρίζοντας θριαμβευτική υποδοχή από τον κόσμο.²⁵

Ο Κ. Καραμανλής είχε θέσει σαν όρο, ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις δεν θα συμμετείχαν με κανένα τρόπο στην πολιτική της Κυβέρνησης, αλλά και ότι όλες οι πολιτικές δυνάμεις θα συμπαραστεκόταν στην προσπάθεια του.²⁶ Η Κυβέρνηση αποφάσισε να διεξαχθούν εκλογές, το συντομότερο δυνατόν. Στις εκλογές της 17^{ης} Νοεμβρίου 1974, συμμετείχαν η Ν.Δ., το κόμμα που ίδρυσε ο Κ. Καραμανλής, από στελέχη εντός και εκτός της ΕΡΕ, η Ένωση Κέντρου-Νέες Δυνάμεις, υπό την ηγεσία του Γ. Μαύρου, που ασκούσε καθήκοντα Υπουργού Εξωτερικών στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, το ΠΑΣΟΚ, το κόμμα που ίδρυσε ο Γ. Παπανδρέου, με την επιστροφή του στην Ελλάδα και τα κόμματα της Αριστεράς, με πρόεδρο του Συνασπισμού, τον Η. Ηλιού. Ήδη, με το ν.δ. της 23^{ης} Σεπτεμβρίου, είχε νομιμοποιηθεί το ΚΚΕ.²⁷ Η Κυβέρνηση που αναδείχτηκε από τις εκλογές της 17^{ης} Νοεμβρίου, υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Καραμανλή, με ποσοστό

²⁵ Κασιμάτης, Γ. (2005). σσ. 9-10.

²⁶ Ρωμαίος, Γ. (2013). *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα, τόμος Δ΄ 1974-2009*. Αθήνα: Πατάκης. σ. 29.

²⁷ Ρωμαίος, Γ. (2013). σσ. 41-49.

55% των εγκύρων ψήφων και 220 έδρες,²⁸ μετά και το δημοψήφισμα της 8^{ης} Δεκεμβρίου για τη μορφή του πολιτεύματος, έθεσε σαν προτεραιότητα την ψήφιση νέου Συντάγματος. Προσωρινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο Μιχαήλ Στασινόπουλος.²⁹

Ήδη, η Κυβέρνηση με το πρώτο άρθρο της Συντακτικής Πράξης της 1^{ης} Αυγούστου 1974 είχε επαναφέρει σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, που είχε καταλυθεί με το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, εξαιρούμενων των διατάξεων που όριζαν τη μορφή του πολιτεύματος της βασιλευομένης δημοκρατίας. Καθόριζε, ότι μέχρι τον οριστικό καθορισμό της μορφής του πολιτεύματος με την ελεύθερη έκφραση της βούλησης του ελληνικού λαού, καθήκοντα Αρχηγού του Κράτους θα ασκούσε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Παράλληλα, κατάργησε το δικτατορικό Σύνταγμα του 1968, όπως αυτό είχε τροποποιηθεί με το Σύνταγμα του 1973.³⁰

Καθοριστική επιρροή στην ομαλή εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, μετά την πτώση της χούντας, αποτέλεσε η συνειδητοποίηση από όλους τους πολιτικούς δρώντες, της ανάγκης συμφωνίας για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών.³¹ Στο πλαίσιο αυτό έχουμε τη δημιουργία νέων κομμάτων και τίθενται οι βάσεις της πολιτικής αντιπροσώπευσης.³² Η Ν.Δ. ιδρύθηκε από τον Κ. Καραμανλή, που της έδωσε συμβολικά αυτό το όνομα, προκειμένου να αναδείξει την δημιουργία ενός κόμματος απαλλαγμένου από τα βάρη της προδικτατορικής δεξιάς.³³ Στις προτεραιότητες του ιδεολογικού προσανατολισμού του κόμματος που ήταν ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός³⁴ προστέθηκε ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός και η ένταξη στην Ε.Ο.Κ., που ήταν κατεξοχήν πολιτικός στόχος του ιδρυτή της και όχι οικονομικός.³⁵ Ο Καραμανλής είχε την εξαιρετική ικανότητα να συσπειρώνει τους συντηρητικούς ψηφοφόρους και τον κομματικό μηχανισμό. Η επιτυχία

²⁸ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 59. Από τα υπόλοιπα κόμματα που εξελέγησαν, η Ένωση Κέντρου – Νέες Δυνάμεις, πήρε 20,42% και 60 έδρες, το ΠΑΣΟΚ 13,58% και 13 έδρες και η Ενωμένη Αριστερά 9,47 % και 8 έδρες.

²⁹ Βλ. Καθημερινή, 13 Δεκεμβρίου 1974. Ο Π. Κανελλόπουλος εξηγεί τους λόγους για τους οποίους δεν αποδέχθηκε την πρόταση του Κ. Καραμανλή να γίνει Πρόεδρος της Δημοκρατίας, επικαλούμενος τις προθέσεις του Πρωθυπουργού για την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας και τη μελλοντική διεκδίκηση της θέσης αυτής από τον ίδιο.

³⁰ Κασσιμάτης, Γ. (2005). σ. 27.

³¹ Βλ. Αυγή, 17 Οκτωβρίου 1974. «Κοινή διακήρυξη κομμάτων για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών».

³² Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκουλας. πρόλογος.

³³ Αναστασιάδης, Γ. (1998). *Σύγχρονη ελληνική πολιτική και συνταγματική ιστορία. (1940-1986)*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκουλας. σσ. 143-144.

³⁴ Αναστασιάδης Γ. (1998). σ. 153. Χαρακτηριστικό της φιλελευθεροποίησης του κόμματος ήταν, ότι, από τους Βουλευτές του, παραιτήθηκε μόνο ο Σ. Θεοτόκης, διαμαρτυρούμενος για τη στάση του Καραμανλή στο πολιτειακό.

³⁵ Βερναρδάκης, Χ. (2011). σσ. 206-207.

της ηγεσίας του στο κόμμα, αποδείχθηκε από το γεγονός, ότι, αξιοποιώντας το πολιτειακό ζήτημα κατάφερε να θεσμοποιήσει ένα πλουραλιστικό κομματικό σύστημα και να προχωρήσει στη συνταγματική αναθεώρηση, οδηγώντας κόμμα και Κυβέρνηση σε έναν κοινό στόχο.³⁶ Παράλληλα, το ΠΑΣΟΚ, ως κόμμα «μαζών» και της ριζοσπαστικής αντιμπεριαλιστικής Αριστεράς, ακολουθώντας δομές συγκεντρωτικής εξουσίας, εκλέγεται στη Βουλή.³⁷

1.1.1. Η κατάθεση του Σχεδίου Συντάγματος

Η Κυβέρνηση Καραμανλή, κατέθεσε στη Βουλή, στις 7 Ιανουαρίου 1975, το οριστικό σχέδιο του νέου Συντάγματος. Οι λεπτομέρειες της επεξεργασίας του κυβερνητικού σχεδίου καθορίστηκαν με το Γ΄ Ψήφισμα της 20/24 Δεκεμβρίου 1974. Η Ειδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή επεξεργασίας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάγματος, με Πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Τσάτσο, συνέταξε ξεχωριστό σχέδιο Συντάγματος, το οποίο, σαν σώμα, ετέθη υπόψη της Βουλής μαζί με το Κυβερνητικό Σχέδιο. Η Ολομέλεια της Βουλής, μετά από τριάντα επτά συνεδριάσεις, ολοκλήρωσε, με την ψήφιση και στο σύνολο, την επεξεργασία του Συντάγματος του 1975.³⁸

1.1.2. Συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως

Στις 8 Ιανουαρίου 1975, κατά τη Συνεδρίαση ΙΓ΄, διεξήχθη συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως, μετά από αίτημα του Γεώργιου Μαύρου, για την Αναθεώρηση του Συντάγματος. Την προηγούμενη ημέρα είχε γίνει κατάθεση ανατυπωθέντος σχεδίου Συντάγματος, στην Επιτροπή.

Ο Γεώργιος Μαύρος, Αρχηγός της Αξιοματικής Αντιπολίτευσης,³⁹ στην πρωτολογία του, διαφώνησε με το ποσοστό της πλειοψηφίας που απαιτείται για την επιψήφιση νομοσχεδίου που έχει αναπεμφθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, το οποίο, αρχικά, είχε οριστεί με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των Βουλευτών,

³⁶ Βλ. Παπάζογλου, Μ. Γ. (2012). *Σύγχρονη πολιτική ηγεσία : Κρίση και νέα θεμέλια διακυβέρνησης*. Αθήνα: Παπαζήσης. σ.17, σσ. 170-174 και σ. 290.

³⁷ Βερναρδάκης, Χ. (2011). σ. 232.

³⁸ Βλ. Εισαγωγή *Πρακτικών Ε΄ Αναθεωρητικής*. Περίοδος Α΄, Σύνοδος Α΄. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής επί των συζητήσεων του Συντάγματος του 1975. Αθήνα 1975.

³⁹ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 87. Ο Παύλος Μπακογιάννης στο βιβλίο του «Ανατομία της ελληνικής πολιτικής», το 1977, είχε αναφέρει για τον Γ. Μαύρο, ότι, διαλλακτικός από τη φύση του, επεδίωκε να συμβιβάζει τα πράγματα, αντί να συγκρούεται. Στο κόμμα του, χρησιμοποίησε ως έμπιστους συμβούλους παλιά στελέχη της Ένωσης Κέντρου.

αναφέροντας, ότι με αυτόν τον τρόπο καταργείται το δικαίωμα της Βουλής να νομοθετεί και εισηγήθηκε την αντικατάσταση των τριών πέμπτων με απλή πλειοψηφία.⁴⁰ Επίσης άσκησε κριτική στο δικαίωμα του Προέδρου να κηρύττει τη χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, χωρίς να προβλέπεται η σύγκληση της Βουλής για την έγκριση αυτού του μέτρου⁴¹ και στην πρόταση διάλυσης της Βουλής, σε περίπτωση που δεν εκλεγεί Πρόεδρος με πλειοψηφία 200 Βουλευτών. Τέλος, στην εισήγησή του, τόνισε, ότι αντιλαμβάνεται τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η χώρα και η Κυβέρνηση, αλλά και εξέφρασε την απορία του, εάν ο ελληνικός λαός όταν ψήφισε στις εκλογές της 17^{ης} Νοεμβρίου, για να αναδείξει τη Βουλή ή στο δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου, είχε υπόψη του, με ποιες εξουσίες θα εξοπλιζόταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.⁴²

Ο Αρχηγός του ΠΑΣΟΚ, Ανδρέας Παπανδρέου, με την έναρξη της ομιλίας του, εκφράζοντας τις θέσεις του κόμματος του, ανέφερε, ότι ναι μεν προτίθενται να προχωρήσουν σε ένα εποικοδομητικό διάλογο, αλλά προειδοποίησε το Κοινοβούλιο και τη χώρα, ότι το Σύνταγμα αυτό είναι στα χνάρια του Συντάγματος του Παπαδόπουλου, εφόσον ο Πρόεδρος έχει απίθανες νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες.^{43 44}

Οι πρωτολογίες της Αντιπολίτευσης ολοκληρώθηκαν με τον Αρχηγό της Ενωμένης Αριστεράς, Ηλία Ηλιού, ο οποίος επεσήμανε ότι οι αυξημένες εξουσίες του Προέδρου καταλύουν το μοναδικό χαρακτηριστικό των αστικών και δημοκρατικών Συνταγμάτων, δηλαδή, ότι μια Πολιτεία δεν μπορεί να κυβερνηθεί δημοκρατικά, εάν η μία εξουσία δεν

⁴⁰ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 349. «...Τελικά το ισχύον Σύνταγμα είναι κάπως βελτιωμένο σε σύγκριση με το κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος, αφού ορίζει απόλυτη πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των Βουλευτών. Αλλά και πάλι ο Πρόεδρος, ο οποίος αποφασίζει να κάνει χρήση της αρμοδιότητας του άρθρου 42 παρ. 2 και να συγκροστεί έτσι με την Κυβέρνηση, έχει τη δυνατότητα να παρεμβάλλει τεράστια εμπόδια στο κυβερνητικό έργο».

⁴¹ Καλτσόγια Τουρναβίτη, Ν. (1981). *Προβληματική της σύγχρονης ελληνικής συνταγματικής ιστορίας 1935-1975*. (Διδακτορική διατριβή) Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. σ. 262. Το άρθρο 48 αναφέρεται στη δυνατότητα του Προέδρου, της αναστολής ορισμένων άρθρων του Συντάγματος που αφορούν στην άσκηση πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων. Σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης, με την έκδοση προεδρικού διατάγματος με προσυπογραφή του υπουργικού συμβουλίου, σε περίπτωση σοβαρής διαταραχής ή εκδήλου απειλής κατά της δημόσιας τάξης και ασφάλειας με προσυπογραφή του πρωθυπουργού.

⁴² Βουλή των Ελλήνων—Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ' /8.1.1975, σελ. 10-12.

⁴³ Βουλή των Ελλήνων—Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ', σελ. 12.

⁴⁴ Παπανδρέου, Α. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. Αθήνα: Καρανάσης. σ. 207.

«...Μέσα στη δομή του Συντάγματος υπάρχουν όλοι οι μηχανισμοί που επιτρέπουν τον περιορισμό και την απάλειψη της λαϊκής έκφρασης, όταν αυτό χρειαστεί. Δηλαδή, η αποπομπή του Γ. Παπανδρέου, το '65 από το Βασιλιά, τότε ήταν παράνομη, τώρα είναι νόμιμη. Η δικτατορία το '67 ήταν παράνομη, τώρα είναι νόμιμη. Δε μένει παρά να αξιοποιηθεί ο Πρόεδρος το άρθρο 48...».

περιορίζει την άλλη. Εξέφρασε την αντίθεσή του στο δικαίωμα του Προέδρου για την κύρωση και αναπομπή των σχεδίων νόμων, στην έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων για την οργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών⁴⁵ και στην επίκληση κατάστασης εκτάκτου ανάγκης.

Επίσης, κλείνοντας, ανέφερε πως η δυνατότητα του Προέδρου να θέτει σε ισχύ το νόμο περί κατάστασης πολιορκίας του άρθρου 48 και να κηρύττει στρατιωτικό νόμο, μόνο με την επίκληση απειλής κινδύνου, είναι η φόρμουλα, την οποία επικαλέστηκαν η πρώτη Κυβέρνηση της χούντας και ο Βασιλιάς για να εγκαθιδρύνουν τη δικτατορία.⁴⁶ Βέβαια, όπως τόνισε, η συζήτηση είναι έξω από υπαινιγμούς περί προσώπων και υποθέτει ότι υπάρχει η πρόθεση να δοθεί στη χώρα ένα περισσότερο βιώσιμο και στέρεο πολίτευμα.⁴⁷

Ο Πρωθυπουργός, ολοκληρώνοντας τον πρώτο κύκλο ομιλιών, υπεραμύνθηκε του Σχεδίου Συντάγματος, αναφέροντας, ότι ομιλεί, όχι ως άνθρωπος που έχει προσωπικές φιλοδοξίες, αλλά καθήκοντα που του ανέθεσε ο λαός και οι ιστορικές συγκυρίες. Συνέχισε, λέγοντας, ότι η κατάθεση του Συντάγματος αποτελεί γεγονός ιστορικής σημασίας και από την εφαρμογή του εξαρτάται η ασφάλεια και η πρόοδος του τόπου. Τόνισε, ότι το Σχέδιο Συντάγματος είναι σύμφωνο με τις θέσεις, τις οποίες υποστήριξε πριν τις εκλογές, για ένα Σύνταγμα Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας με ενισχυμένη την εκτελεστική εξουσία.⁴⁸ Πρόσθεσε ότι οι αιτιάσεις της Αντιπολίτευσης, πως δίνονται υπερεξουσίες στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, όπως αντίστοιχα είχε ο Βασιλιάς, με το Σύνταγμα του 1952, δηλαδή το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής και διορισμού και παύσεως της Κυβέρνησης, που άλλωστε

⁴⁵ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 351. Το άρθρο 46 παρ.1 προέβλεπε ότι ο διορισμός και η παύση των δημοσίων υπαλλήλων και των δικαστών γίνεται με προεδρικό διάταγμα, στα πλαίσια του Συντάγματος και των νόμων που ρυθμίζουν τις σχετικές διατάξεις.

⁴⁶ Καλτσόγια Τουρναβίτη, Ν. (1981). σ. 262. Το άρθρο 91 του Συντάγματος του 1952, έδινε απευθείας το δικαίωμα αυτό στο βασιλιά, χωρίς προηγούμενη έγκριση της Βουλής.

⁴⁷ Βουλή των Ελλήνων –Ε’ Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α’, Σύνοδος Α’, Συνεδρίαση ΙΓ’, σελ. 13.

⁴⁸ Κασιμάτης, Γ. (2005). σ. 30. Η Συντακτική Πράξη της 4^{ης} Οκτωβρίου 1974 όριζε ότι, για την περίπτωση που θα επιλεγόταν από το λαό η αβασίλευτη δημοκρατία, η εθνική αντιπροσωπεία που θα εκλεγόταν από τις γενικές εκλογές θα εξέλεγε με απόλυτη πλειοψηφία, προσωρινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Για την περίπτωση επιλογής της βασιλευομένης Δημοκρατίας, ο βασιλιάς θα ανελάμβανε αυτοδικαίως την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, μέχρι την επιψηφισή του νέου Συντάγματος, ενώ από τότε θα ασκούσε τις αρμοδιότητες του Αρχηγού του Κράτους, όπως θα είχαν διαμορφωθεί στο νέο Σύνταγμα. Η Συντακτική Πράξη είχε μόνο ένα περιορισμό, δεν μπορούσε να θίξει τη μορφή του πολιτεύματος που θα επέλεγε ο λαός με το δημοψήφισμα.

είχε ψηφίσει και δημοσιεύσει Κυβέρνηση Κέντρου,⁴⁹ δεν ευσταθούν.⁵⁰ Και αυτό, γιατί ο Πρόεδρος έχει λιγότερες εξουσίες από το Βασιλιά και υπό σαφείς περιορισμούς, ώστε να μη γίνεται αυθαίρετη χρήση τους.⁵¹ Συνέχισε, λέγοντας, ότι η Κυβέρνηση επιθυμεί να καταρτίσει μόνιμους θεσμούς που δεν επηρεάζονται από τα πρόσωπα και ότι η Αντιπολίτευση είναι αυτή που επιζητεί να διαμορφώσει το Σύνταγμα στα μέτρα της.

Παρατίθεται αυτούσια η επόμενη παράγραφος που προκάλεσε τα χειροκροτήματα των Βουλευτών: «..Αλλά ανεξαρτήτως αυτού, είμαι υποχρεωμένος να δηλώσω, δια την απαράδεκτη αυτή πρόκληση, ότι εις ουδένα, ούτε και εις τον εαυτόν μου αναγνωρίζω το δικαίωμα, να μου αρνηθεί το δικαίωμα που έχει οιοσδήποτε Έλληνας πολίτης να γίνει Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το αν θα κάνω χρήση του δικαιώματος αυτού αφορά εμέ και τον Ελληνικό λαό και όχι την Αντιπολίτευση». «..Ο λαός μου ενεπιστεύθη την εξουσίαν, δεν είπα πώς θα την ασκήσω..». (Πρακτικά Βουλής 1975).^{52 53}

Θέλοντας να αναδείξει την αναγκαιότητα ενός ισόρροπου συνδυασμού μιας σταθερής και ισχυρής Κυβέρνησης με την πραγματική ελευθερία, αναφέρθηκε στη τάση ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας, μεταπολεμικά, σε όλες τις χώρες. Συγκεκριμένα, ανέφερε την περίπτωση της Αγγλίας, που είναι η κοιτίδα του κοινοβουλευτισμού και όπου, όμως, ο πρωθυπουργός είναι πανίσχυρος και έχει πλήρη έλεγχο επί της πλειοψηφίας.⁵⁴ Στη Γερμανία όταν υπάρχουν έκτακτες περιστάσεις η Κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα

⁴⁹ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 366. Στις 21 Δεκεμβρίου 1951, ύστερα από συμφωνία των κομμάτων του κέντρου, υπό την εποπτεία του Βασιλιά, ψηφίστηκε το συντηρητικό Σύνταγμα που είχε καταρτίσει η επιτροπή του Ψηφίσματος του 1949, παρά, το ότι, η Ολομέλεια της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής δεν το είχε υιοθετήσει. Ένα δεξιό Σύνταγμα με κεντρικές ψήφους.

⁵⁰ Παντελής, Α. (2007). *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα : Λιβάνης, σ. 301. Το τελικό κείμενο Συντάγματος στο άρθρο 37 παρ. 2 αντικατέστησε τη φράση «επιτυχόντος την απόλυτη πλειοψηφία» για το διορισμό του Πρωθυπουργού από τον Πρόεδρο, με τη φράση «διαθέτοντος την απόλυτη πλειοψηφία» Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δεδηλωμένη ισχύει για όλη τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου.

⁵¹ Καλτσόγια Τουρναβίτη, Ν. (1981). σ. 258. Σύμφωνα με το άρθρο 41, ο Πρόεδρος έχει το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής μόνο σε περίπτωση δυσαρμονίας αυτής με τη λαϊκή θέληση ή εάν η σύνθεσή της δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα, με τη σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου Δημοκρατίας. Επίσης, μετά από πρόταση της Κυβέρνησης που έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης προς ανανέωση της λαϊκής εντολής, προκειμένου να αντιμετωπιστούν κρίσιμα εθνικά θέματα. Αλλά και για αυτό υπάρχει χρονικός περιορισμός. Με το άρθρο αυτό τίθενται σημαντικοί περιορισμοί, σε σχέση με τα προηγούμενα Συντάγματα, όπου το δικαίωμα αυτό ήταν απεριόριστο.

⁵² Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ', σελ. 17.

⁵³ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 189. Από συνέντευξη του Καραμανλή, στο Γερμανικό Πρακτορείο Ειδήσεων, ο Καραμανλής επιβεβαίωσε, ότι εξέταζε το ενδεχόμενο να θέσει υποψηφιότητα για την Προεδρία της Δημοκρατίας. Ο λόγος που αποφάσισε να παραμείνει στην πρωθυπουργία ήταν, ότι εκκρεμούσαν θέματα εξωτερικής πολιτικής και κυρίως η ένταξη στην ΕΟΚ.

⁵⁴ Κασιμάτης, Γ. (2005) σ. 32. Το Σύνταγμα του 1975, παρέμεινε στις αρχές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, όπως διαμορφώθηκε στην Ευρώπη, στις βάσεις του αγγλικού κοινοβουλευτισμού. Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή πρακτική, φορέας της εκτελεστικής εξουσίας είναι η Κυβέρνηση, ενώ ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι φορέας αρμοδιοτήτων που προβλέπει το Σύνταγμα, ως ρυθμιστής του πολιτεύματος.

έκτακτων εξουσιών. Στη Γαλλία, η εκτελεστική εξουσία είναι υπερτροφικά ενισχυμένη. Εκεί, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχοντας το δικαίωμα να κηρύσσει τη χώρα σε κατάσταση έκτακτων περιστάσεων, μπορεί να αναστέλλει κατά την κρίση του και επ' αόριστον ολόκληρο το Σύνταγμα.⁵⁵ ⁵⁶Σε όλες τις μεγάλες Δημοκρατίες, όπως συμπλήρωσε, μπροστά στις ραγδαίες τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις εμφανίζεται η ανάγκη να ενισχύεται η εκτελεστική εξουσία.⁵⁷ Θέλοντας να προβάλλει τη δυσκολία κατάθεσης ενός σχεδίου κοινής αποδοχής, όπως επιδιώκει η Αντιπολίτευση, αφού υπάρχουν τελείως διαφορετικές απόψεις για τον τρόπο οργάνωσης της Πολιτείας, είπε, ότι εάν η άκρα Αριστερά διέθετε την εξουσία, θα επέβαλε ένα ολοκληρωτικό Σύνταγμα, χωρίς πολιτικές και ατομικές ελευθερίες. Εάν ήταν το ΠΑΣΟΚ, θα επέβαλε ένα Σύνταγμα μεταξύ Δημοκρατικού Σοσιαλισμού και Κομμουνισμού, εκτός της ελληνικής πραγματικότητας, ενώ εάν ήταν η Ε.Κ.-Ν.Δ θα επέβαλε ένα Σύνταγμα τύπου Ζαΐμη.⁵⁸

Τέλος, επανέλαβε ότι οι όποιες διαφορές υπάρχουν μεταξύ των κομμάτων- όπως είναι φυσικό να υπάρχουν σε μία δημοκρατία-θα πρέπει να συζητούνται κατά τρόπο ήρεμο και εποικοδομητικό και η Κυβέρνηση θα προσπαθήσει να συμβάλλει στη δημιουργία αυτού του κλίματος.⁵⁹

Στη δευτερολογία του ο Γεώργιος Μαύρος, παρατήρησε, ότι, όπου υπάρχει δημοκρατικό πολίτευμα με αυξημένες εξουσίες του Προέδρου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από το λαό και όχι από τη Βουλή. Συμπλήρωσε δε, ότι αν και δεν γνωρίζει, εάν ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης έχει αποφασίσει να είναι Πρόεδρος της Δημοκρατίας, θεωρεί απαράδεκτο

⁵⁵ Βλ. Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). *Ντε Γκωλ και Καραμανλής: Το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη*. Ίδρυμα Κ. Καραμανλή. Αθήνα : Πατάκης. σ. 89. Ο ίδιος, σε συνέντευξή του στο Ινστιτούτο Charles de Gaulle το 1990, είχε δηλώσει, ότι πέτυχε να εξισορροπήσει με τέτοιο τρόπο, ώστε το Σύνταγμα να βρίσκεται μεταξύ γαλλικού και γερμανικού Συντάγματος.

⁵⁶ Παντελής, Α. (2007). σ. 153. Στη Γαλλία, με το άρθρο 16 του Συντ. ο Πρόεδρος έχει τη δυνατότητα να φτάσει ουσιαστικά στην κήρυξη δικτατορίας. Επιπλέον η εξωτερική πολιτική και η άμυνα της χώρας, ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητά του.

⁵⁷ Παντελής, Α. (2007). σ. 153. Στη Φινλανδία, Αυστρία, Ισλανδία, Πορτογαλία και Γαλλία, ισχύει το ημιπροεδρικό σύστημα, όπου ο Πρόεδρος εκλέγεται άμεσα από το λαό, με άμεση και καθολική ψηφοφορία. Επίσης, δεν απαιτείται η υπουργική προσηγογραφία, σε κάποιες προεδρικές πράξεις. Διαφέρει όμως ο ρόλος του Προέδρου, που σε κάποιες χώρες, όπως Ιρλανδία ή Αυστρία είναι απλά συμφιλιοτικός μεταξύ των κομμάτων. Ημιπροεδρικό σύστημα είχε και η Γερμανία, με το Σύνταγμα της Βαϊμάρης, έως το 1933.

⁵⁸ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 62. Ο Ζαΐμης, κατά την προεδρική του θητεία, είχε συμπλεύσει πλήρως με τις εκάστοτε κυβερνητικές επιλογές.

⁵⁹ Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ', σελ. 16-18.

να πληροφορηθεί, την τελευταία στιγμή, τις αποφάσεις του Πρωθυπουργού για ένα τόσο σοβαρό θέμα.⁶⁰

Επικεντρώθηκε, επίσης στη δυνατότητα του Προέδρου να διαλύει τη Βουλή, λέγοντας ότι το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής, ναι μεν το είχε ο Βασιλιάς, αλλά δεν είχε την εξουσία του Προέδρου να διαλύει τη Βουλή, στην περίπτωση που δεν μπορεί να σχηματιστεί Κυβέρνηση. Επίσης, ο Βασιλιάς είχε δικαίωμα βέτο στο νομοθετικό έργο, αλλά δεν προχώρησε ποτέ σε αυτό, γνωρίζοντας ότι έτσι θα οδηγούσε τη χώρα σε σοβαρή πολιτική κρίση.⁶¹

Στη δευτερολογία του, ο Ανδρέας Παπανδρέου, υπεραμυνόμενος για την κριτική του για το νέο Σύνταγμα ως Παπαδοπουλικού τύπου, υποστήριξε, σε ό,τι αφορά στη δομή της εξουσίας, ότι η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία του Προέδρου προσομοιάζει με το Σύνταγμα του 1968.⁶² Στη συνέχεια, πρόσθεσε, πως συμφωνεί ότι στα δυτικά κράτη υπάρχει η τάση ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας εκφράζεται μέσα από ένα δυνατό θεσμικά Κοινοβούλιο και με τη συμμετοχή του λαού στα τοπικά και περιφερειακά συμβούλια. Αναγνώρισε το δικαίωμα της Κυβέρνησης να προτείνει την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά για το ΠΑΣΟΚ χαρακτηρίζεται ως αποδυνάμωση της λαϊκής κυριαρχίας και για ορισμένα προτεινόμενα άρθρα, ολοκληρωτικής υφής.⁶³ Επίσης, εστίασε στην αναγκαιότητα ελέγχου της εξωτερικής πολιτικής της χώρας και της άμυνας από τη Βουλή.⁶⁴

Ο Ηλίας Ηλιού, απαντώντας στην αναφορά του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ότι εάν είχαν την πλειοψηφία θα συνέτασσαν Σύνταγμα ολοκληρωτικού τύπου, απάντησε ότι το κόμμα του είναι υπέρ του πολυκομματισμού και της εναλλαγής των Κυβερνήσεων .

⁶⁰ Βλ. Καθημερινή 13.12.1974. « Προεδρική Δημοκρατία με Πρόεδρο Καραμανλή».

⁶¹ Βουλή των Ελλήνων –Ε’ Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α’, Σύνοδος Α’, Συνεδρίαση ΙΓ’, σελ. 19.

⁶² Χρυσόγονος, Κ. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκουλας. σ. 93. Τον Σεπτέμβριο του 1968 η δικτατορική Κυβέρνηση παρουσίασε ένα σχέδιο Συντάγματος και εξασφάλισε τη συναίνεση του εκλογικού σώματος, με ένα νόθο δημοψήφισμα, με ποσοστό 92%. Το κείμενο του 1968 διατηρούσε το πολίτευμα της βασιλευσμένης δημοκρατίας, προέβλεπε την ανάδειξη της Βουλής με άμεση καθολική και μυστική ψηφοφορία και ρύθμιζε κατά περιοριστικό τρόπο τη βασιλική αρμοδιότητα διορισμού της Κυβέρνησης. Ωστόσο, το ακροτελεύτιο άρθρο 138 ανέστειλε την ισχύ των ατομικών δικαιωμάτων και τις διατάξεις που αφορούσαν στα πολιτικά κόμματα και στις βουλευτικές εκλογές.

⁶³ Παπανδρέου, Α. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. σ. 15. «...Απαίτηση όλων πρέπει να είναι ένα καινούργιο Σύνταγμα, που να ανταποκρίνεται στη θέληση του λαού για μια αδέσμευτη αβασίλευτη σοσιαλιστική και δημοκρατική Ελλάδα».

⁶⁴ Βουλή των Ελλήνων –Ε’ Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α’, Σύνοδος Α’, Συνεδρίαση ΙΓ’, σελ. 21.

Αναφερόμενος στα άρθρα 44 παρ.1 και 48, υπενθύμισε ότι με ανάλογες αρμοδιότητες, το Σύνταγμα της Βαϊμάρης έδωσε εξουσίες στον Χίτλερ.^{65 66} Ακόμα βαρύτερα, όπως είπε, σύμφωνα με το άρθρο 48, ο Πρόεδρος με την έκδοση προεδρικού διατάγματος, μπορεί να παίρνει διοικητικά ή νομοθετικά μέτρα.⁶⁷

Με τη λήξη της συνεδρίασης, ο Κ. Καραμανλής αιτιολόγησε την απόφαση εξέτασης του σχεδίου σε τρεις υποεπιτροπές, ώστε να υπάρξει όσο το δυνατόν πιο γρήγορη διαδικασία και κάλεσε την Αντιπολίτευση να θεμελιώσει τις απόψεις της υπό μορφή τροπολογιών, οι οποίες θα εξετασθούν κατά τις συζητήσεις και στην περίπτωση που συμπίπτουν με τις απόψεις της πλειοψηφίας ή είναι εποικοδομητικές, θα υιοθετηθούν.

1.1.3. Συζήτηση και ψήφιση

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρώτη Συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής (Συνεδρίαση Ξ'/27.3.1975), μετά την ολοκλήρωση της επεξεργασίας του Σχεδίου Συντάγματος από την Επιτροπή, κατά την οποία τοποθετήθηκαν οι εισηγητές.

Ο εισηγητής της Πλειοψηφίας, Δημήτριος Παπασπύρου, στην εισήγησή του, ανέφερε, ότι οι αρμοδιότητες του Προέδρου διακρίνονται με σαφήνεια σε εκείνες, οι οποίες ασκούνται από την Κυβέρνηση με προσυπογραφή του Πρωθυπουργού ή του αρμόδιου Υπουργού ή του Υπουργικού Συμβουλίου και σε εκείνες που ασκεί μόνος του, βάσει των αρμοδιοτήτων που του δίνει το Σύνταγμα, οι οποίες είναι περιορισμένες και έκτακτου χαρακτήρα. Τόνισε δε, ότι όταν μιλούν για ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας δεν εννοούν μόνο τον Πρόεδρο, αλλά την Κυβέρνηση ή τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.⁶⁸

⁶⁵ Καλτσόγια Τουρναβίτη, Ν. (1981) σ. 261. Το άρθρο 44, δίνει το δικαίωμα στον Πρόεδρο της έκδοσης πράξεων νομοθετικού περιεχομένου, σε έκτακτες περιπτώσεις, με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.

⁶⁶ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σσ. 446-447. Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης καθιέρωσε το κοινοβουλευτικό σύστημα αλλά ανέθετε, σε περίοδο κρίσης, υπερβολικά ενισχυμένες αρμοδιότητες στον Πρόεδρο. Αν και για τη πολιτική της χώρας, αρμόδια ήταν η Κυβέρνηση, με επικεφαλής τον καγκελάριο, το άρθρο 48 του Συντάγματος αυτού, που είχε εφαρμογή σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης, έδινε στον Πρόεδρο, σε περίπτωση καταχρηστικής εφαρμογής, υπερβολικές εξουσίες. Ουσιαστικά διευκόλυνε την επιβολή της ναζιστικής δικτατορίας.

⁶⁷ Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ' σελ.22.

⁶⁸ Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση Ξ'/27.3.1975, σελ. 23-33.

Ο Δημήτριος Τσάτσος ως γενικός εισηγητής της Αντιπολίτευσης εξέφρασε την αντίθεσή του για τη διάταξη που επιτρέπει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να απολύει Κυβέρνηση της Πλειοψηφίας ως αντιδημοκρατική,⁶⁹ καθώς και στο δικαίωμα αναπομπής νόμων.

Επίσης, συμπλήρωσε ότι ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος ως προεδρευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας εμπεριέχει ασάφεια, αφού η εξασθένιση του θεσμού της Βουλής, σε συνδυασμό με την κυριαρχική παρουσία του Προέδρου έναντι της Βουλής και της Κυβέρνησης δεν δικαιολογούν τον όρο κοινοβουλευτική.^{70 71}

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε και η συνεδρίαση ΞΑ'/28 Μαρτίου 1975, κατά την οποία πήραν το λόγο οι πολιτικοί Αρχηγοί.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, στις αντιρρήσεις του Γεωργίου Μαύρου για τις απαράδεκτες προθεσμίες που τέθηκαν στην Ολομέλεια της Επιτροπής, στη διάρκεια της οποίας, όπως είχε αναφέρει, έγιναν δεκτά 45 άρθρα χωρίς συζήτηση και απορρίφθηκαν όλες οι τροπολογίες της Αντιπολίτευσης, για να μπορέσουν να επανέλθουν στη Βουλή, επικαλέστηκε τη συντακτική πράξη της 4^{ης} Οκτωβρίου 1974, την οποία υπέγραψε και η Αξιοματική Αντιπολίτευση.⁷² Αναφορικά με τις εξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από την Αντιπολίτευση ως υπερτροφικές, τόνισε ότι είναι περιορισμένες σε σχέση με αυτές που είχε ο Βασιλιάς με το Σύνταγμα του 1952,⁷³ αλλά και σε σχέση με άλλες χώρες. Αναφερόμενος στο δικαίωμα του Βασιλιά να ακυρώνει νόμο, αρνούμενος τη δημοσίευσή του, αντιπαρέβαλε ότι, με το παρόν Σύνταγμα, ο Πρόεδρος

⁶⁹ Τσάτσος, Δ. (1982). σσ. 359-360. «..Είναι αλήθεια πως οι προεδρικές παρεμβάσεις στις πολιτικές διαδικασίες καταλήγουν τελικά στη λαϊκή ετυμηγορία. Αυτό όμως δεν τις υποβιβάζει σε διαδικαστικά βήματα. Μπορεί ή δεν μπορεί ο Πρόεδρος να παύσει Κυβέρνηση που απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής, αναθέτοντας στον κηπουρό του, τόσο τη νέα κυβέρνηση όσο και τη διάλυση της Βουλής και τη διεξαγωγή των εκλογών. Όταν θα έλθει η ώρα για τη λαϊκή ετυμηγορία, θα έχουν, με πράξη του Προέδρου, συντελεστεί βαρυσήμαντα πολιτικά γεγονότα. Δυσκολευόμαστε να δεχτούμε τον χαρακτηρισμό διαδικαστικά βήματα.»

⁷⁰ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 251. Ένα από τα κύρια στοιχεία του Συντάγματος είναι ότι η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας γίνεται κυρίως στο πρόσωπο του Προέδρου της Δημοκρατίας, με την εισαγωγή στοιχείων προεδρικής δημοκρατίας που αλλοιώνουν τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος.

⁷⁴ Βουλή των Ελλήνων— Ε' Αναθεωρητική. Πρακτικά, Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση Ξ', σελ. 33-37.

⁷² Κασιμάτης, Γ. (2005). σ. 31. Με τη συντακτική πράξη της 4^{ης} Οκτωβρίου, εκτός της τρίμηνης προθεσμίας ολοκλήρωσης του Σχεδίου Συντάγματος, προβλεπόταν, ότι τα κόμματα δεν είχαν το δικαίωμα να υποβάλλουν πλήρη σχέδια Συντάγματος, αλλά μόνο τροπολογίες. Με αυτόν τον τρόπο η Βουλή δε θα ήταν δυνατόν να εμπλακεί σε χωριστές συζητήσεις, με βάση, ολοκληρωμένα σχέδια Συντάγματος, με διαφορετικούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς.

⁷³ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 381. Σύμφωνα με το άρθρο 27 του Συντ. του 1952, η εκτελεστική εξουσία ανήκε στο Βασιλιά, αλλά, βάσει του άρθρου 27, διενεργείτο από τους αρμόδιους Υπουργούς, τους οποίους ο Βασιλιάς διορίζε και έπαυε (άρθρο 30). Στο πρόσωπο του Βασιλιά ίσχυε το ανεύθυνο και απαραβίαστο και καμιά πράξη του δεν ίσχυε, χωρίς την υπογραφή του αρμόδιου Υπουργού. Στην πράξη, όμως, ο Βασιλιάς δεν δεσμευόταν, από τους περιορισμούς αυτούς. Από την εποχή του Κων/νου Α', σε θέματα, εκτός της καθημερινής διακυβέρνησης, ο Βασιλιάς δεν ακολουθούσε τις υποδείξεις της εκάστοτε Κυβέρνησης.

έχει μόνο δικαίωμα αναπομπής, προστατεύοντας έτσι τη Μειοψηφία και την Αντιπολίτευση από τις υπερβάσεις της Κυβέρνησης.⁷⁴ Ο Αρχηγός της ΕΚ-ΝΔ, παρεμβαίνοντας, υπενθύμισε ότι το δικαίωμα αυτό του Βασιλιά δεν ασκήθηκε ποτέ, ενώ ο Ανδρέας Παπανδρέου, πρόσθεσε, ότι το δικαίωμα που άσκησε ο Βασιλιάς, ήταν της μη υπογραφής της απόφασης του Πρωθυπουργού το 1965, για την αντικατάσταση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας.⁷⁵

Ο Κ. Καραμανλής παίρνοντας πάλι το λόγο, διευκρίνισε ότι τα οργανωτικά διατάγματα τα υπογράφει η Κυβέρνηση και τα προσυπογράφει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.⁷⁶ Σχετικά με το δικαίωμα κήρυξης στρατιωτικού νόμου από τον Πρόεδρο, επανέλαβε ότι δεν είναι αυτόνομο, αλλά, ότι ο Πρόεδρος το πράττει μετά από εισήγηση και υπογραφή του αρμόδιου Υπουργού.

Κάνοντας μνεία του γεγονότος ότι ενισχυμένες εξουσίες έχουν οι Πρόεδροι της Δημοκρατίας σε άλλες δυτικές χώρες όπως Γαλλία, Φινλανδία, Ισλανδία, ανέφερε ότι δεν επικαλείται το παράδειγμα της Γαλλίας, όπου ο Πρόεδρος έχει απεριόριστες εξουσίες.

Στη συνέχεια, απευθυνόμενος στην Αντιπολίτευση, τόνισε ότι για να επιτευχθεί η εναρμόνιση των αντιθέσεων, θα πρέπει η συζήτηση να διεξάγεται με καλή πίστη και σεβασμό στο θεμελιώδη νόμο της Δημοκρατίας, δηλαδή στην αρχή της πλειοψηφίας. Συμπλήρωσε, ότι εάν θέλουμε να έχουμε πραγματική και υγιή δημοκρατία, θα πρέπει να δημιουργήσουμε τις αναγκαίες ψυχολογικές προϋποθέσεις. Από τον Τύπο και τα Κόμματα εξαρτάται η προκοπή της Πολιτείας και δεν είναι δυνατόν με νομικούς εξοπλισμούς να αναπληρωθεί η έλλειψη πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών που οδηγούν στην καλή λειτουργία της Δημοκρατίας. Παρόλα αυτά, όπως είπε, και παρά τους κινδύνους για τη

⁷⁴ Κασσιμάτης, Γ. (2005). σ 81. Η αρμοδιότητα της αναπομπής είχε σαν πρότυπο αντίστοιχη του γαλλικού Συντάγματος.

⁷⁵ Χρυσόγονος, Κ. (2014). σ. 91. Στις 15 Ιουλίου 1965, ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος εξανάγκασε σε παραίτηση τον Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου, αρχηγό της Ένωσης Κέντρου. Αφορμή ήταν η άρνηση του Βασιλιά να δεχτεί την ανάληψη και του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας από τον Πρωθυπουργό, δηλαδή η επιμονή του να διατηρήσουν τα Ανάκτορα, τον έλεγχο στις ένοπλες δυνάμεις.

⁷⁶ Τσάτσος, Δ. (1982). σσ. 136-137. «..Το ίδιο το Σύνταγμα εμπεριέχει στις σχετικές ρυθμίσεις του κάποιες εννοιολογικές ασάφειες. Έτσι στο άρθρο 43, στο βασικό άρθρο για τα διατάγματα, χρησιμοποιεί τον όρο κανονιστικά διατάγματα μόνο για τα διατάγματα των παραγράφων 2 και 4 σχετικά με την έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων, βάσει ειδικής εξουσιοδότησης νόμου και εντός των ορίων αυτής, κατόπιν πρότασης του αρμόδιου Υπουργού και στην παράγραφο 4 η εξουσιοδότηση αρκείται να ορίζει γενικά πλαίσια και δεν χρειάζεται να είναι ειδική (νόμος πλαίσιο)».

νεογέννητη δημοκρατία, οργανωμένες μειοψηφίες προσπαθούν να προκαλέσουν μια επικίνδυνη κοινωνική αναταραχή, με απεργίες και διαδηλώσεις.

Επανάλαβε, όπως και στην προ ημερησίας διατάξεως συζήτηση, απευθυνόμενος στην Αντιπολίτευση, ότι ο λαός έδωσε στο κόμμα του, την εξουσία, για να εφαρμόσουν το δικό τους πρόγραμμα και όχι αυτό της Μειοψηφίας και για αυτόν ακριβώς το λόγο δεν μπορεί να αρνηθεί να υποστηρίξει τις ιδέες εκείνες, για τις οποίες τον ψήφισε και θεωρεί χρήσιμες για τον τόπο.⁷⁷ Όπως είπε, η Νέα Δημοκρατία καθόρισε σαφώς τη θέση της, πριν τις εκλογές, για το Σύνταγμα και υποσχέθηκε στο λαό Σύνταγμα Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας με λογικά ενισχυμένη την εκτελεστική εξουσία.^{78 79}

Στην απάντησή του, ο Γεώργιος Μαύρος χαρακτήρισε ως υπερβολικές τις εξουσίες που δίνει το Σύνταγμα στον Πρόεδρο. Σχετικά με τον ισχυρισμό του Κ. Καραμανλή, ότι και ο βασιλιάς είχε δικαίωμα βέτο, απάντησε ότι δεν ασκήθηκε ποτέ, γιατί θα δημιουργούνταν πολιτειακή κρίση. Αντίθετα, είπε, το δικαίωμα αναπομπής του Προέδρου με αυξημένη πλειοψηφία αντίκειται στο δικαίωμα της Βουλής να αποφασίζει με κανονική πλειοψηφία.⁸⁰

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ανέφερε, ότι πηγή ενός Συντάγματος θα πρέπει να είναι η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και όχι οι 300 Βουλευτές που θα το ψηφίσουν.⁸¹ Πρόσθεσε, ότι οι θέσεις του κ. Μαύρου και του εισηγητή της Μειοψηφίας εκφράζουν απόλυτα και τις θέσεις του κόμματος του, ότι οι εξουσίες του Προέδρου είναι υπερτροφικές και ότι ο Πρόεδρος έχει και νομοθετική εξουσία, που μπορεί να μην είναι αυτόνομη, όπως είπε παρεμβαίνοντας ο Κ. Καραμανλής, αλλά η μη αυτονομία είναι μόνο τυπική. Δηλαδή ο Πρόεδρος έχει την αρμοδιότητα έκδοσης νομοθετικών διαταγμάτων νομοθετικού περιεχομένου, θεσπισμάτων και σε εξαιρετικές περιπτώσεις νομοθετημάτων. Άλλωστε,

⁷⁷ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 47. Ο Καραμανλής, όταν κατηγορήθηκε για την επίσπευση των εκλογών της 17^{ης} Νοεμβρίου, είχε δηλώσει ότι δεν προτίθεται να ασκεί την εξουσία, εκτός, εάν και εφόσον, την αντλεί από την πηγή της, τον ελληνικό λαό.

⁷⁸ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α, Συνεδρίαση ΞΑ' / 28.3.1975 σελ. 38-45.

⁷⁹ Βλ. Καθημερινή, 16 Νοεμβρίου 1974. Απόσπασμα από την προεκλογική ομιλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Αθήνα «..Τέλος πρέπει όχι μόνο να αποκατασταθεί η δημοκρατία, αλλά και να θεμελιωθεί, κατά τρόπο ασφαλή και μόνιμο ...Περισσότερο από ποτέ είναι σήμερα η ανάγκη – και υπογραμμίζω ανάγκη εθνική- να αποκτήσει η χώρα ένα Σύνταγμα ελληνικό. Ένα σύνταγμα που θα είναι αληθινά δημοκρατικό και συγχρόνως να επιτρέπει στην Κυβέρνηση να δρα με ταχύ και αποτελεσματικό τρόπο. Με άλλες λέξεις, ένα Σύνταγμα Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας που θα ενισχύει την εκτελεστική εξουσία, χωρίς όμως να περιορίζει και την ευθύνη της, έναντι της Βουλής.».

⁸⁰ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΞΑ', σελ. 39-41.

⁸¹ Παπανδρέου, Α. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. Αθήνα: Λιβάνης. σ.537. Βλ. θέσεις του ΠΑΚ «Οι κατακτήσεις του ελληνικού λαού θα εξασφαλιστούν, στο πλαίσιο ενός νέου Συντάγματος που θα προέλθει από μία ελεύθερη και αβίαστα εκλεγμένη Συντακτική Εθνοσυνέλευση».

όπως συμπλήρωσε, η οργάνωση του δημόσιου τομέα δεν είναι δευτερεύον θέμα για να ανατεθεί μόνο στον Πρόεδρο χωρίς τη σύμπραξη της Βουλής. Επιπλέον, είναι πραγματικά επαυξημένες στον τομέα της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής. Σε μια χώρα που δεν έχει απαλλαγεί από τα νεοαποικιακά δεσμά,⁸² το Κοινοβούλιο, δηλαδή ο λαός, χάνει το δικαίωμα συμμετοχής στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής. Αναφορικά με το άρθρο 45, παρατήρησε, ότι εάν πρόκειται για συμβολική τοποθέτηση έχει καλώς. Αν όμως εννοείται κάτι άλλο και ο Πρόεδρος έχει στρατιωτικό οίκο, όπως ο Βασιλιάς, είναι τεράστιο λάθος.⁸³ Σε αυτή την περίπτωση η διακυβέρνηση των Ενόπλων Δυνάμεων θα πρέπει να δοθεί στην Κυβέρνηση, με αντικατάσταση του άρθρου 45.⁸⁴

Ο Κ. Καραμανλής απάντησε ότι την εξουσία επί των Ενόπλων Δυνάμεων την έχει η Κυβέρνηση και θα διευκρινιστεί περαιτέρω στη διατύπωσή του τελικού κειμένου.⁸⁵ Στη συνέχεια, ο Α. Παπανδρέου, παρατήρησε ότι η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας που είναι γενικό φαινόμενο στη Δύση, συνδέεται με τη μεγάλη συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα μεγάλα μονοπώλια και συμβάλλει στην επέκτασή τους.⁸⁶ Παράλληλα αποδυναμώνει τον κοινοβουλευτισμό. Διευκρίνισε ότι δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, ούτε στον Κ. Καραμανλή, αλλά σε θεσμούς οι οποίοι τον φοβίζονται. Συμπλήρωσε, λέγοντας, ότι η δίμηνη περίοδος ισχύος του στρατιωτικού νόμου, βάσει του άρθρου 48, μετά και από την εμπειρία της επτάχρονης δικτατορίας μπορεί να νομιμοποιήσει μια κατάσταση ισχύος στρατιωτικού νόμου, χωρίς καμία συγκατάθεση από τη Βουλή.⁸⁷ Επικαλέστηκε δε, την αναστολή, στην περίπτωση του άρθρου 48 μεταξύ άλλων, και του άρθρου 12, γιατί έτσι, όπως ανέφερε, τα πολιτικά κόμματα θα διώκονται

⁸² Παπανδρέου, Α. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. σ. 206. «..Η Ελλάδα είναι μια χώρα εξαρτημένη, είμαστε αποικία. ..η μητρόπολή μας είναι οι ΗΠΑ και τα παρακλάδια της στη Δυτική Ευρώπη».

⁸³ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 156. Με το Σύνταγμα του 1952, επί Κυβέρνησης Πλαστήρα-Βενιζέλου, ο Βασιλιάς αναγνωρίστηκε ως αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων. Εκεί βρισκόταν και η σημαντικότερη δυνατότητα επιρροής του στέμματος. Αποτελούσε σημείο ισορροπίας, μεταξύ του Στέμματος και των κομμάτων.

⁸⁴ Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΞΑ', σελ. 45-49.

⁸⁵ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 185. Με τη διάταξη του άρθρου 45 παρ. 2, ο Πρόεδρος δεν αποκτούσε κάποιο προνομιακό δεσμό με το Στρατό, ο οποίος έμενε κάτω υπό τον έλεγχο της Κυβέρνησης. Οι παρεμβάσεις του Προέδρου δεν ήταν αποφασιστικής σημασίας.

⁸⁶ Παπανδρέου, Α. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. σ. 220. «..Για να είναι η πατρίδα μας δημοκρατική και ανεξάρτητη δεν πρέπει να επιτρέψουμε τη διείσδυση των πολυεθνικών επιχειρήσεων, των μονοπωλιακών συγκροτημάτων που απομυζούν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας μας».

⁸⁷ Η διαφωνία για το άρθρο 48 του Συντάγματος συντέλεσε στην αποχώρηση της Αντιπολίτευσης, κατά τη συζήτηση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Μαΐου 1975. Βλ. *Πρακτικά* 21^{ης} Μαΐου 1975.

για ανατρεπτική δράση. Σαν τελευταία παρατήρηση, πρόσθεσε, ότι εάν τελικά η Βουλή ψηφίσει Πρόεδρο με τέτοιες υπερεξουσίες, αυτός θα πρέπει να εκλέγεται από το λαό.⁸⁸

Ο Ηλίας Ηλιού με την έναρξη της ομιλίας του, ανέφερε ότι, όπως έχει τεκμηριώσει και σε σχετικά άρθρα στην εφημερίδα «Αυγή», το Σχέδιο Συντάγματος είναι μια υπερατλαντική συνταγή και ομοιάζει προς το τουρκικό Σύνταγμα και στο αμερικάνικο σχέδιο του Συντάγματος του Παπαδόπουλου του 1968.⁸⁹

Η άποψη αυτή προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ο οποίος απάντησε ότι με την τοποθέτησή του αυτή, ο Η. Ηλιού υβρίζει την Κυβέρνηση, όταν υποστηρίζει ότι κάποιο ύποπτο πρόσωπο της εισηγείται και της επιβάλλει το Σύνταγμα. Συμπλήρωσε, ότι πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι σε καμία περίπτωση δεν είναι από εκείνους που δέχονται ύποπτες επιρροές

Στη συνέχεια ο Αρχηγός της ΕΔΑ, αφού προσπάθησε να ρίξει τους τόνους, ανέφερε ότι ο ρόλος του Προέδρου είναι κομμένος και ραμμένος στις σημερινές πολιτικές συνθήκες. Και αυτό, γιατί ένας Πρόεδρος της Δημοκρατίας με τόσες εξουσίες δεν εκλέγεται δημοψηφισματικά, όπως στη Γαλλία και στην Αμερική, αλλά από τα 2/3 της Βουλής. Υπάρχουν αντικειμενικές αποδείξεις, είπε, για το ότι Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα γίνει ο σημερινός Πρόεδρος της Κυβέρνησης.⁹⁰

Ολοκληρώνοντας τη συζήτηση, ο Υπουργός Δικαιοσύνης, Κ. Στεφανάκης, επανέλαβε ότι, όπως τόνισε και ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, πρέπει να είναι ρυθμιστής του πολιτεύματος, ώστε να εναρμονίζει τις σχέσεις Βουλής και Κυβέρνησης, Βουλής και κυρίαρχου λαού και να είναι φύλακας του πολιτεύματος και όχι διακοσμητικός.⁹¹

Κατά τη Συνεδρίαση ΠΗ' της 19^{ης} Μαΐου, ξεκίνησε η συζήτηση και ψήφιση των άρθρων 30-50 που αφορούσαν στις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Μετά την ολοκλήρωση της συζήτησης έγινε η ψήφιση των άρθρων 31, 33, 45, 46, 47 και 50, κατά πλειοψηφία. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, διαφωνία, υπήρξε για τον προσδιορισμό της

⁸⁸ Βλ. Παπανδρέου. Α. (2006). σελ. 538. Το βιβλίο γράφτηκε το 1969. «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται άμεσα από το λαό για περιορισμένη θητεία. Ο Πρόεδρος είναι εκπρόσωπος του λαού».

⁸⁹ Βλ. Ριζοσπάστη, 27.4.1975 «Ο συντάκτης του φασιστικού Συντάγματος της χούντας παραμένει στη θέση του».

⁹⁰ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΞΑ', σελ. 50-57.

⁹¹ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α' Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΞΑ', σελ. 57-61.

ιδιότητας του Έλληνα πολίτη, σχετικά με τις τυπικές προϋποθέσεις του δικαιώματος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας.^{92 93}

Στην επόμενη συνεδρίαση ΠΘ' της 20^{ης} Μαΐου, έγινε εκτεταμένη συζήτηση για την πρώτη παράγραφο του άρθρου 30, όπου αναφέρεται ότι ο Πρόεδρος είναι ο ρυθμιστής του πολιτεύματος, όπως και για το άρθρο 32, που αφορά στον τρόπο εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Η Κυβέρνηση, για να διευκολυνθεί και η περαιτέρω συζήτηση, κατέθεσε τροποποιήσεις στα προτεινόμενα άρθρα.⁹⁴ Μετά τη διακοπή της συνεδρίασης, η Αντιπολίτευση ζήτησε από τον Πρόεδρο της Βουλής, αναβολή της συνέχισης της συζήτησης, για την επόμενη ημέρα, ώστε να μελετηθούν οι προτεινόμενες από την Κυβέρνηση τροποποιήσεις, η οποία και έγινε δεκτή. Με το πέρας της συζήτησης, έγινε δεκτό κατά πλειοψηφία το άρθρο 30 με την απαλοιφή της φράσης «και εγγυητής της αρμονικής λειτουργίας των εξουσιών της Πολιτείας.».⁹⁵

1.1.4. Η αποχώρηση της Αντιπολίτευσης

Ιδιαίτερα καθοριστική για τη κοινοβουλευτική διαδικασία υπήρξε η Συνεδρίαση (Κόππα) 4' της 21^{ης} Μαΐου 1975. Έντονη διαφωνία υπήρξε από την Αντιπολίτευση, σχετικά με τη διάρκεια της θητείας του Προέδρου, ο οποίος αναλαμβάνει καθήκοντα σε αντικατάσταση προγενέστερου που δεν εξαντλεί τη θητεία του, λόγω ασθένειας, παραίτησης ή θανάτου. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, παίρνοντας το λόγο, εξέφρασε την αντίθεσή του για τις τροπολογίες, τις οποίες κατέθεσε η Κυβέρνηση την προηγούμενη ημέρα και αφορούσαν στο άρθρο 38, δηλαδή το δικαίωμα του Προέδρου να διαλύει τη Βουλή, στο άρθρο 48,

⁹² Παντελής, Α. (2007). σ. 298. Σύμφωνα με το πρώτο κυβερνητικό Σχέδιο, απαραίτητη ήταν η ελληνική ιθαγένεια, που δεν την είχαν ούτε ο Καραμανλής, ούτε ο Μαύρος, οι οποίοι είχαν γεννηθεί στην οθωμανική αυτοκρατορία πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους. Διορθώθηκε βέβαια αμέσως.

⁹³ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΠΗ'/19.5.1975, σελ. 940-941.

⁹⁴ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΠΘ'/20.5.1975, σελ. 951.

⁹⁵ Βουλή των Ελλήνων – Ε' Αναθεωρητική, Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΠΘ', σελ. 961.

διαμαρτυρούμενος για την προσθήκη του άρθρου 23, περί απεργίας, στα υπό αναστολή δικαιώματα, καθώς και για τα άρθρα 32 και 35.^{96 97}

Με το τέλος της ομιλίας του Λεωνίδα Κύρκου, που και αυτός τάχθηκε κατά της προτεινόμενης τροποποίησης του άρθρου 32, από την Κυβέρνηση, η Αντιπολίτευση σύσσωμη αποχώρησε από την Ολομέλεια.^{98 99}

Η ενέργεια αυτή, αν και ερμηνεύτηκε σαν πολιτική εκδήλωση διαμαρτυρίας, δε σήμαινε και τη μη αναγνώριση του Συντάγματος, η οποία έγινε με καθολική νομική και πολιτική αποδοχή όλου του πολιτικού κόσμου της χώρας.¹⁰⁰ Η αξία του Συντάγματος του 1975 βρισκόταν, κυρίως, στην αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας που εξασφάλιζε. Για αυτό και έγινε τελικά αποδεκτό και από τις αντιπολιτευτικές δυνάμεις.¹⁰¹

Στις 7 Ιουνίου, κατά τη Συνεδρίαση ΡΓ', το νέο Σύνταγμα ψηφίστηκε στο σύνολο και τέθηκε σε ισχύ, σύμφωνα με το άρθρο 1 του ΙΖ' Ψηφίσματος, από 11ης Ιουνίου 1975.¹⁰² Στο ίδιο Ψήφισμα προβλεπόταν ότι έπαυε η Αναθεωρητική αρμοδιότητα της Βουλής και γινόταν απλή Βουλή.¹⁰³

Κατά την ίδια Συνεδρίαση, ο Κ. Καραμανλής, συνόψισε τους βασικούς λόγους διαμόρφωσης των προεδρικών αρμοδιοτήτων, αναφέροντας ότι το Σύνταγμα αυτό δημιουργεί τα πλαίσια για να αναπτύξει ο λαός τις αρετές του και να προοδεύσει.¹⁰⁴ Εγκάλεσε την Αντιπολίτευση που απείχε από τη διαδικασία, τονίζοντας ότι η αποχώρηση,

⁹⁶ Παπανδρέου, Α. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. σσ. 521-523. Είχε προηγηθεί συνέντευξη τύπου στις 20 Μαΐου, κατά την οποία, ο Α. Παπανδρέου είχε πει, ότι είναι αντίθετος με το άρθρο 48 που προβλέπει την κήρυξη στρατιωτικού νόμου, με το άρθρο 38, γιατί θεωρεί, ότι με τη παύση της Κυβέρνησης, από τον Πρόεδρο, πρέπει να γίνονται εκλογές και ζήτησε απόλυτη πλειοψηφία της Βουλής, σε περίπτωση αναπομπής νόμου του άρθρου 42.

⁹⁷ Βουλή των Ελλήνων–Ε' Αναθεωρητική. *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α, Συνεδρίαση 4'/21.5.1975, σελ. 969.

⁹⁸ Παπανδρέου, Α. (1976). σ. 580. Στον εορτασμό για τον ένα χρόνο από την ίδρυση του ΠΑΣΟΚ, ο Παπανδρέου σε ομιλία του αναφέρει: «...*Στη Βουλή, το ΠΑΣΟΚ έδωσε μάχη ενάντια στο σχέδιο Συντάγματος της Ν.Δ. για να διαφυλάξει τα κεκτημένα του ξένου και ντόπιου κατεστημένου από τη λαϊκή κυριαρχία. Το ΠΑΣΟΚ πρότεινε τη γραμμή της αποχής της Αντιπολίτευσης για να επωμιστεί η Κυβέρνηση στο ακέραιο την ιστορική ευθύνη για το ανελεύθερο Σύνταγμα της*».

⁹⁹ Βουλή των Ελλήνων–Ε' Αναθεωρητική, *Πρακτικά*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α, Συνεδρίαση 4', σελ. 970.

¹⁰⁰ Καλτσόγια–Τουρναβίτη, Ν. (1981). σ. 237.

¹⁰¹ Μανιτάκης, Α. (1997). Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας, Αθήνα : Εξάντας. Απόσπασμα από Περιοδικό Δεκαπενθήμερος Πολίτης, τ. 37 5ης Απριλίου 1985. σ. 80.

¹⁰² Χρυσόγονος, Κ. (2014). σσ. 99-100.

¹⁰³ Κασσιμάτης, Γ. (2005). σ. 27.

¹⁰⁴ Λαμπριάς, Τ. (1989). *Στη σκιά ενός μεγάλου: Μελετώντας 25 χρόνια τον Καραμανλή*. Αθήνα : Μορφωτική Εστία. σ. 183. Ο Καραμανλής πίστευε ότι για να προχωρήσουμε σαν Έθνος πρέπει να γίνουμε κράτος, για να γίνουμε κράτος, πρέπει να γίνουμε καλοί πολίτες και να απαλλαγούμε από τα ελαττώματα μας.

υποδεικνύει έλλειψη σεβασμού προς τον βασικό κανόνα της Δημοκρατίας, το διάλογο. Η τακτική, της αποχής, όπως συνέχισε, είναι αντιδημοκρατική και θυμίζει παλαιότερες μεθόδους, φθείροντας την ίδια την Αντιπολίτευση. Και αυτό γιατί ο λαός δεν συγχωρεί τους εξτρεμιστές, από τους οποίους η χώρα δοκιμάστηκε βαρύτερα.

Για τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, τόνισε, ότι οι εξουσίες του Προέδρου είναι πολύ λιγότερες από εκείνες τις οποίες είχε ο βασιλιάς με το Σύνταγμα του 1952 και περιορίζονται σε αυτές που είναι απαραίτητες για την άσκηση του ρυθμιστικού ρόλου του Προέδρου, δηλαδή την εναρμόνιση των σχέσεων του λαού με τη Βουλή και της Βουλής με την Κυβέρνηση. Πρόσθεσε, ότι θεωρεί, ότι η Αντιπολίτευση πήρε τις ακραίες αυτές θέσεις, γιατί σύνδεσε το Σύνταγμα με το πρόσωπο του και αναρωτήθηκε γιατί αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο να γίνει Πρόεδρος, ως εφιάλη και όχι σαν όνειρο.^{105 106}

Πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο καθηγητής Κωνσταντίνος Τσάτσος, ο οποίος παρέμεινε στο αξίωμα αυτό, για όλη τη διάρκεια της θητείας του. Στις 5 Μαΐου 1980, επόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Στις 16 Μαΐου, υπέβαλε την παραίτησή του από Αρχηγός της Ν.Δ. και η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης ανατέθηκε στον Γεώργιο Ράλλη, μετά την εκλογή του, από την κοινοβουλευτική ομάδα της Ν.Δ..¹⁰⁷

1.2. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 1985-1986

Στις 9 Μαρτίου 1985, κατατέθηκε αιφνιδιαστικά στη Βουλή, από 161 Βουλευτές του ΠΑΣΟΚ, πρόταση αναθεώρησης 11 διατάξεων του Συντάγματος που αφορούσαν στις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η πρόταση είχε σαν αντικείμενο, την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του καταστατικού χάρτη της χώρας, για τη χειραφέτηση της λαϊκής κυριαρχίας και των κοινοβουλευτικών θεσμών. Στην εισηγητική έκθεση γίνεται αναφορά επίσης, στην αλάνθαστη και σταθερή πρακτική σεβασμού των κοινοβουλευτικών θεσμών από τους μέχρι τότε Προέδρους της Δημοκρατίας, τις Κυβερνήσεις και τα πολιτικά κόμματα.¹⁰⁸ Ταυτόχρονα, ο Πρωθυπουργός δήλωσε, ότι για

¹⁰⁵ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 105. Στις 19 Απριλίου 1980, λίγο πριν την εκλογή του στο προεδρικό αξίωμα ο Καραμανλής είχε δηλώσει « *Εάν ήθελα, θα μπορούσα να είχα μεταβεί στην Προεδρία από το 1975, όταν διαμόρφωνα το Σύνταγμα της χώρας. Θα μπορούσα να ενισχύσω τις εξουσίες του Προέδρου, να καθιερώσω άμεση εκλογή από το λαό και να εκλεγώ με μεγάλη πλειοψηφία*».

¹⁰⁶ Βουλή των Ελλήνων –Ε' Αναθεωρητική, Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΡΓ'/7.6.1975, σελ.1093.

¹⁰⁷ Καλτσόγια –Τουρναβίτη, Ν. (1981). σσ. 285-288.

¹⁰⁸ Ράικος, Α. (2009). *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι/Α*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκουλας. σσ. 86-87.

τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, θα προτείνει ένα μη πολιτικό πρόσωπο, τον δικαστή Χρήστο Σαρτζετάκη. Η αναθεώρηση θα περιλάμβανε τα άρθρα 32, 35, 37, 38, 39 (καταργήθηκε ολόκληρο), 41,42,43,44,47 και 48 του Συντάγματος.¹⁰⁹

Το γεγονός προκάλεσε την άμεση παραίτησή του Κ. Καραμανλή και την έκφραση της δυσφορίας του για τη στάση του Παπανδρέου. Είχαν προηγηθεί επανειλημμένες διαβεβαιώσεις από τον Α. Παπανδρέου, για την ανανέωση της θητείας του Κ. Καραμανλή στο προεδρικό αξίωμα.¹¹⁰

Ο Κ. Καραμανλής σχεδόν αμέσως μετά την ανακοίνωση, έδωσε στη δημοσιότητα την ακόλουθη δήλωση: *«Είναι γνωστό, ότι από κανένα δε ζήτησα την επανεκλογή μου. Αντιθέτως είχα σοβαρές επιφυλάξεις να την αποδεχθώ. Τις τελευταίες ημέρες, οι αρχηγοί των δύο μεγάλων κομμάτων προεξάρχοντας του αρχηγού του ΠΑΣΟΚ, αυτόκλητα μου δήλωσαν ότι προτίθενται να προτείνουν την επανεκλογή μου. Και αυτό γιατί τη θεωρούν αναγκαία για την ομαλή εξέλιξη της πολιτικής μας ζωής και για την ενότητα του Έθνους. Επεφυλάχθην και τους δήλωσα ότι την οριστική απόφασιν επ' αυτού, θα τη λάβω, όταν θα έχω δεδομένες τις προτάσεις τους, τις οποίες και θα εκτιμήσω ανάλογα με τις γενικές συνθήκες, που θα επικρατούσαν στη χώρα κατά τη στιγμή εκείνη. Ήδη το θέμα ως προς εμέ, ελύθη αυτομάτως.»*(Λαμπρίας 1989: 339).¹¹¹ Ο Παπανδρέου δήλωσε την ίδια ημέρα, ότι η στιγμή δεν επιτρέπει οποιαδήποτε απάντηση επί της δήλωσης του Προέδρου.¹¹²

Την επόμενη ημέρα, στις 10.3.1985, ο Καραμανλής παραιτήθηκε από το υπόλοιπο της θητείας του. Τα προεδρικά καθήκοντα άσκησε μέχρι της ανάληψης ασκήσεως καθηκόντων του νέου Προέδρου, ο Πρόεδρος της Βουλής, Γ. Αλευράς.¹¹³

1.2.1. Δ' Σύνοδος της Γ' Βουλευτικής Περιόδου

Με απόφαση του αναπληρωτή Προέδρου της Βουλής, με ημερομηνία 15 Μαρτίου 1985, συγκροτήθηκε ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή από 30 μέλη για την επεξεργασία της πρότασης αναθεώρησης.¹¹⁴ Οι απόψεις της Πλειοψηφίας και της Μειοψηφίας, η οποία είχε

¹⁰⁹ Χρυσόγονος, Κ. (2014). σσ. 112-113.

¹¹⁰ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). *Ντε Γκωλ και Καραμανλής, το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη*. σ. 115

¹¹¹ Λαμπρίας, Γ. (1989). σ. 339.

¹¹² Ράικος, Α. (2009). σ. 90.

¹¹³ Ράικος, Α. (2009). σ. 90.

¹¹⁴ Εκτενής συζήτηση, έγινε κατά τη Συνεδρίαση της ΡΕ'18 Μαρτίου, από τον Πρωθυπουργό, για τον καθορισμό του χρόνου συνεδριάσεων της Επιτροπής για την επεξεργασία και τον προσδιορισμό των αναθεωρητέων διατάξεων. Ο Κ. Μητσοτάκης διαμαρτυρήθηκε έντονα για την αρχική πρόταση του ΠΑΣΟΚ

καταψηφίσει την πρόταση ως αντισυνταγματική, βάσει του άρθρου 110, περιλήφθηκαν στις ξεχωριστές εισηγήσεις του εισηγητή της Πλειοψηφίας, Αναστάσιου Πεπονή και της εισηγήτριας της Μειοψηφίας, Άννας Μπενάκη- Ψαρούδα.¹¹⁵

Στη Συνεδρίαση ΡΙΖ' της 3^{ης} Απριλίου 1985, μετά τις τοποθετήσεις των εισηγητών, το λόγο πήρε ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος ανακοίνωσε, ότι αισθάνεται ιδιαίτερη χαρά που δίνεται η ευκαιρία να προχωρήσουν στην αναθεώρηση των διατάξεων, οι οποίες περιορίζουν τη δύναμη του Κοινοβουλίου και παραχωρούν εξουσίες σε ένα Πρόεδρο, ο οποίος εκλέγεται μόνο από τη Βουλή. Κάνοντας μνεία στη μάχη που έδωσε το κόμμα του, μέσα και έξω από τη Βουλή, κατά των εξουσιών που δίνονταν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, καθώς και της αποχώρησης του κόμματος και των άλλων κομμάτων από τις συζητήσεις, κατέληξε, ότι το Σύνταγμα του 1975 είναι μονοκομματικό γιατί ψηφίστηκε από ένα κόμμα.¹¹⁶ Πρόσθεσε, ότι εάν ο Πρόεδρος εκλεγόταν από το λαό θα είχε τη νομιμοποίηση να ασκεί εξουσίες, με βάση την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

Στη συνέχεια, επανέλαβε τους στόχους της Αναθεώρησης του Συντάγματος, δηλαδή την ενίσχυση της λαϊκής κυριαρχίας, την ενδυνάμωση του κοινοβουλευτισμού, την ισχυροποίηση του ρόλου του Κοινοβουλίου, την ενίσχυση του ρόλου και του κύρους των πολιτικών κομμάτων και τέλος, την αποδέσμευση του ρόλου του Προέδρου από τις κομματικές αντιθέσεις και την ανύψωσή του σε υπερκομματικό θεσμό. Επίσης, ανέφερε ότι ο Σαρτζετάκης δεν ανήκει σε κανένα απολύτως κόμμα και δεν επιθυμεί υπερεξουσίες για παρέμβαση στην κομματική διαπάλη.

Τέλος, ζήτησε την αντικατάσταση της μυστικής ψηφοφορίας του άρθρου 32 για την εκλογή του Προέδρου, σε ονομαστική, συμπληρώνοντας, ότι έτσι ο Βουλευτής μπορεί να δηλώσει δημόσια την άποψή του για την πρόταση του κόμματος του και εάν αυτή δεν ταυτίζεται με την ψήφο του, έντιμα να παραιτηθεί.¹¹⁷

να ολοκληρώσει το έργο της η Επιτροπή σε 3 συνεδριάσεις, χωρίς να έχουν μελετηθεί οι προτεινόμενες αναθεωρητές διατάξεις. βλ. Βουλή των Ελλήνων. *Πρακτικά Συνεδριάσεων Αναθεώρησης του Συντάγματος 1986*. Γ' Περίοδος, Δ' Σύνοδος, Συνεδρίαση ΡΕ', σελ.10-20.

¹¹⁵ Ράικος, Α. (2009). σσ. 90-91.

¹¹⁶ Μάνεσης, Α. (1988). *Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986*. Θεσσαλονίκη, σ. 12. Αποτελεί, συνηθισμένο φαινόμενο στη συνταγματική ιστορία, η ψήφιση Συντάγματος από μονομερή κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό συνέβη το 1911, το 1952 και το 1975 και τελικά το 1986.

¹¹⁷ Βλ. Βουλή των Ελλήνων. *Πρακτικά Συνεδριάσεων Αναθεώρησης του Συντάγματος του 1986*. Γ' Περίοδος, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΙΖ'/3.4.1985, σελ. 143-144.

Ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Κωνσταντίνος Μητσοτάκης στην πρωτολογία του, υπενθύμισε, ότι δεν μετείχε στην Αναθεώρηση του 1975,¹¹⁸ αλλά δεν αρνείται, ότι, τόσο το ΠΑΣΟΚ, όσο και τα άλλα κόμματα είχαν και τότε τις ίδιες θέσεις. Διαφώνησε, όμως, με το χαρακτηρισμό του Συντάγματος ως μονοκομματικό, γιατί, όπως πρόσθεσε, εάν ένα κόμμα πάρει τη συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού, δε σημαίνει ότι το Σύνταγμα που θα ψηφίσει είναι μονοκομματικό. Επεσήμανε, κυρίως, ότι το ΠΑΣΟΚ έθεσε εντελώς αιφνιδιαστικά το θέμα της αναθεώρησης, σε μια στιγμή που συνέπεσε χρονικά με την απόφαση για την υποψηφιότητα του Χ. Σαρτζετάκη, ώστε να δικαιολογηθεί αυτή η απόφαση. Ελπίζει, όπως συμπλήρωσε, να μην είναι αυτό αφορμή για να αναβληθούν οι εκλογές.

Επίσης, τόνισε, ότι κακώς οι αρμοδιότητες του Προέδρου έχουν αναφερθεί ως υπερεξουσίες. Οι υπερεξουσίες, τώρα δίνονται στη Βουλή, όπως ανέφερε. Όμως οι Βουλές, πολλές φορές χάνουν τη στήριξη του λαού και δεν εκφράζουν την πλειοψηφία του.¹¹⁹ Τέλος, παρατήρησε, όπως ανέφερε και η εισηγήτρια της Μειοψηφίας, ότι, αν ισχύει η άποψη του Α. Παπανδρέου, όπως αποτυπώνεται και στο βιβλίο του «Για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό», για ένα Σύνταγμα που να κατοχυρώνει τη σοσιαλιστική δομή της κοινωνίας, δε θα μπορούσε να γίνει διάλογος. Η Αξιωματική Αντιπολίτευση θα είχε εκδιωχθεί.¹²⁰

Στη δευτερολογία του, ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι την επόμενη ημέρα, επρόκειτο να μεταβεί στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για να ζητήσει την προσφυγή στην λαϊκή ετυμηγορία. Επιτιθέμενος στον Κ. Μητσοτάκη, είπε, ότι μπορεί να του υπενθυμίσει πύρινους λόγους άλλης εποχής, όταν κατηγορούσε την Κυβέρνηση της ΕΡΕ, ως μονοκομματική.¹²¹ Στη συνέχεια, δήλωσε ότι το κόμμα του είναι υπέρ της συμμετοχικής

¹¹⁸ Βούλγαρης, Γ. (2013). *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. Αθήνα : Πόλις. σ. 268. Στις εκλογές του 1974, ο Μητσοτάκης, συμμετείχε με το κόμμα των Νεοφιλελευθέρων στους νομούς Χανίων και Ρεθύμνου. Η παραδοσιακή τοπική επιρροή, ήταν αρκετή για να του εξασφαλίσει την εκλογή του, στις επόμενες εκλογές και λίγο αργότερα την ένταξή του στη Ν.Δ.

¹¹⁹ Βλ. Μάνεση, Α. (1988). σσ. 87-88. Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, η Βουλή συντίθεται, όχι μόνο από την κυβερνητική πλειοψηφία, αλλά και από την αντιπολιτευόμενη μειοψηφία. Και οι δύο έχουν την ίδια αξία και για αυτό, σε μια δημοκρατία, πρέπει να υπάρχει μια εξισορρόπηση της πλειοψηφίας που δεν είναι εξ ορισμού προοδευτική ή το αντίθετο, με τη μειοψηφία που και για αυτήν μπορεί να ισχύει το ίδιο. Επομένως, η διαλεκτική σχέση τους πρέπει να προστατεύεται.

¹²⁰ Βλ. *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΙΖ' σελ. 144-146.

¹²¹ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 139. Η Ν.Δ εξέλεξε το 1984, έναν αρχηγό που θα μπορούσε να νικήσει τον Παπανδρέου. Ο Μητσοτάκης αμέσως μετά την εκλογή του, σε ραδιοφωνική συνέντευξη είχε αναφέρει πως ο κύριος υπεύθυνος για τη σύγκρουση του Γ. Παπανδρέου με το Στέμμα ήταν ο Ανδρέας. Ο Παπανδρέου με μια σκληρή δήλωση, από την έκθεση Θεσσαλονίκης δήλωσε: «Αποτελεί δείγμα εκφυλισμού ότι η ΝΔ επέλεξε για αρχηγό της έναν Εφιάλητ». Όπως παρατηρεί ο Γ. Βούλγαρης, η Ν.Δ. κατέφυγε σε ένα τέρας

δημοκρατίας και της ενίσχυσης του Κοινοβουλίου στα πλαίσια ενός γνήσιου πλουραλισμού.¹²²

Με την ολοκλήρωση της ομιλίας του, ο Κ. Μητσοτάκης ανέφερε, ότι η πρόταση αναθεώρησης από το ΠΑΣΟΚ του άρθρου 110, αν και τελικά αποσύρθηκε, ήταν ατυχής γιατί έδωσε την εντύπωση ότι αμφισβητούνται τα πάντα.¹²³ Τέλος, επεσήμανε ότι τις τελευταίες εβδομάδες συντελέστηκε ένα χρήσιμο έργο σε ότι αφορά στην προσέγγιση απόψεων των πολιτικών κομμάτων, των οποίων οι απόψεις συμπίπτουν ως προς την ανάγκη να κληθεί ο λαός να εκφράσει την κυρίαρχη θέληση του.¹²⁴ Κατά τη διάρκεια της ομιλίας των υπόλοιπων ομιλητών, κατατέθηκε από 93 Βουλευτές, προσθήκη για την τροποποίηση του άρθρου 32 και την αντικατάσταση της μυστικής ψηφοφορίας για την εκλογή του Προέδρου, σε ονομαστική.

Ακολούθησαν μέχρι τη διάλυση της Βουλής, άλλες τέσσερις Συνεδριάσεις. Στην επόμενη, ΡΙΗ' της 4^{ης} Απριλίου, συζητήθηκε εκτενώς, το θέμα της ονομαστικής ψηφοφορίας και κατά πόσο ο Βουλευτής, θα πρέπει, όταν ενεργεί κατά συνείδηση, να αναλαμβάνει και την ευθύνη της πράξης του.¹²⁵ Ο Γ. Α. Μαγκάκης, Υπουργός Δικαιοσύνης, υποστήριξε ότι οι πράξεις του Βουλευτή πρέπει να είναι διαφανείς, για να υπόκεινται στην κρίση του λαού. Συμπλήρωσε, ότι με την ονομαστική ψηφοφορία ενισχύεται περισσότερο η δημοκρατία και η αρετή της.¹²⁶

Κατά τη Συνεδρίαση ΡΚ' της 6^{ης} Απριλίου 1985, η εισηγήτρια της Μειοψηφίας τόνισε, ότι οι πρωτοβουλίες πρέπει να ανήκουν στον Πρόεδρο, γιατί του δίνουν τη δυνατότητα να δυσπιστεί απέναντι σε ένα Κοινοβούλιο, όταν αυτό ελέγχεται από μια κυβερνητική πλειοψηφία που έχει χάσει τη λαϊκή εντολή. Ακριβώς, για αυτόν το λόγο, υπάρχει ο κίνδυνος, οι δημοκρατίες των κομμάτων να εξελιχθούν σε δικτατορίες. Συμπλήρωσε,

πολιτικής επιβίωσης, σε ένα σπουδαίο κοινοβουλευτικό, για να βρει τον ηγέτη που θα μπορούσε να υποστηρίξει μια μαχητική αντιπαράθεση με το ΠΑΣΟΚ. Αυτό φυσικά, σήμαινε και κατακόρυφη άνοδο της πολιτικής πώλωσης.

¹²² Βλ. *Πρακτικά Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΙΖ'* σελ. 146-147.

¹²³ Μάνεσης, Α. (1988). σσ. 18- 20. Μεταξύ των συνταγματικών διατάξεων που προτάθηκαν ήταν και η αναθεώρηση των παρ. 2 και 6 του άρθρου 110 του Συντ. Οι πραγματικές πολιτικές επιδιώξεις για τη στάση αυτή του κυβερνώντος κόμματος παραμένουν αδιευκρίνιστες. Η πρόταση δεν αφορούσε τη σύντηξη της διαδικασίας, αλλά την κατάργηση της προσφυγής στη λαϊκή ετυμηγορία, μεταξύ των δύο φάσεων της αναθεώρησης. Τελικά, ύστερα από υπόδειξη των καθηγητών του συνταγματικού δικαίου αποσύρθηκε.

¹²⁴ Βλ. *Πρακτικά Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΙΗ'*, σελ. 147-148.

¹²⁵ Μάνεσης, Α. (1988). σ. 67. Η καθιέρωση της ονομαστικής ψηφοφορίας έχει τουλάχιστον το πλεονέκτημα ότι αναδεικνύει τη διαφάνεια των διαδικασιών, ενισχύει όμως την εξάρτησή των Βουλευτών από την ηγεσία του κόμματος.

¹²⁶ *Πρακτικά Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΙΗ'/4.4.1985*, σελ. 191-192.

λέγοντας, ότι ορισμένα φαινόμενα του κυβερνώντος κόμματος προκαλούν ιδιαίτερη ανησυχία. Η μυστικότητα της ψηφοφορίας παραβιάστηκε, με την τελευταία ψηφοφορία.¹²⁷ Άλλωστε, όπως πρόσθεσε, η πρόταση για κατάργηση της μυστικής ψηφοφορίας, με απόψεις που χαρακτηρίζουν τους Βουλευτές που έχουν αντίθετη γνώμη, ως επίορκους, και όπως ανέφερε ο Πρωθυπουργός, ότι θα πρέπει να διαγραφούν, είναι φαινόμενα ανησυχητικά και πρωτοφανή.¹²⁸

Ο εισηγητής της Πλειοψηφίας ανέφερε ότι σύμφωνα με το άρθρο 110 του Συντ., η παρούσα Βουλή καθορίζει ποιες είναι οι αναθεωρητέες διατάξεις μέσα στο αρχικό τους περίγραμμα.¹²⁹ Οι προτάσεις του κυβερνώντος κόμματος καθορίζουν τις κατευθυντήριες γραμμές των τροποποιούμενων διατάξεων, έτσι ώστε ο λαός να γνωρίζει τι θέλουν να κάνουν.¹³⁰ ¹³¹ Στο τέλος της Συνεδρίασης έγιναν δεκτά, με ονομαστική ψηφοφορία με τις ψήφους 182 Βουλευτών, συμπεριλαμβανομένου και του Κ.Κ.Ε., ως αναθεωρητέα τα άρθρα : 32 παρ.1 και 4, 35, 37 παρ.2,3 και 4, 38, 39, 41 παρ.1, 2 και 4, 42, 43 παρ.3, 44 παρ. 2 και 3, 47 παρ.3 και 48.¹³²

Στην τελευταία Συνεδρίαση ΡΛ' /7.5.85, πριν από τη διάλυση της Βουλής, κατά την οποία έγινε και η δεύτερη ψηφοφορία για τις αναθεωρητέες διατάξεις, ο Α. Παπανδρέου παίρνοντας το λόγο, είπε ότι το έργο της παρούσας Βουλής ήταν ιδιαίτερα σημαντικό, αν και ο διάλογος υπήρξε πολλές φορές οξυς, αλλά σε κάθε περίπτωση η Βουλή λειτούργησε σύμφωνα με τις αρχές που διέπουν τον κοινοβουλευτικό βίο.

¹²⁷ Ρωμαίος, Γ. (2013). σσ. 146-147. Η πρώτη ψηφοφορία για την εκλογή Σαρτζετάκη έγινε στις 17 Μαρτίου 1985, όπου και έλαβε 178 ψήφους, 3 λευκά και 3 άκυρα. Δεν συμμετείχε ο Γ. Αλευράς, ο οποίος ασκούσε καθήκοντα Προέδρου, μετά την παραίτηση Καραμανλή. Στη δεύτερη ψηφοφορία, έλαβε 181 ψήφους, 1 λευκό και 3 άκυρα. Η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ είχε χρησιμοποιήσει ψηφοδέλτια γαλάζιου χρώματος, υπέρ της υποψηφιότητας Σαρτζετάκη, για να διασφαλίσει ότι δεν θα υπήρχαν διαρροές. Υπήρξε έντονη αντιπαράθεση μεταξύ Κυβέρνησης και Αντιπολίτευσης, με τον Κ. Μητσοτάκη να καταγγέλλει την τακτική αυτή, ως παραβίαση της μυστικής ψηφοφορίας. Πριν την ψηφοφορία, Βουλευτής της Ν.Δ. πήρε την κάλη και τη μετέφερε στα γραφεία του κόμματος. Κατά την τρίτη ψηφοφορία, η συμμετοχή του Γ. Αλευρά, αμφισβητούμενη από πολλούς συνταγματολόγους, προκάλεσε ακόμα περισσότερες αντιδράσεις. Τελικά ο Χ. Σαρτζετάκης εξελέγη με 180 ψήφους. Ο Κ. Μητσοτάκης χαρακτήρισε άκυρη την εκλογή, ενώ ο Α. Παπανδρέου δήλωσε ότι νίκησε η Δημοκρατία.

¹²⁸ Βλ. *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΚ' /6.4.1985, σελ. 212-213.

¹²⁹ Ράικος, Α. (2009). σ. 95. Για πρώτη φορά στη συνταγματική ιστορία της χώρας, η Αναθεώρηση του Συντάγματος έγινε σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του, και τηρήθηκε πιστά το άρθρο 110 του Συντ.. Βέβαια η Αναθεώρηση του 1986, έγινε σε μια περίοδο ομαλότητας για τη χώρα, σε αντίθεση με τις προηγούμενες.

¹³⁰ Βλ. *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΚ', σελ. 210-211.

¹³¹ Ο εισηγητής του ΚΚΕ, Κ. Κάππος, δήλωσε ότι οι προτάσεις στο σύνολο τους έχουν δημοκρατική κατεύθυνση και περιορίζουν τις εξουσίες του Προέδρου, που με το Σύνταγμα του 1975 ήταν απόλυτες. Βλ. *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΚ', σελ. 213-214.

¹³² Βλ. *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΚ', σελ. 245-247.

Ο Κ. Μητσοτάκης, τόνισε ότι ο ελεύθερος και δημοκρατικός διάλογος σταθεροποιεί τη δημοκρατία και ευχήθηκε το πνεύμα του διαλόγου και της ανοχής που υπάρχει μέσα στο Κοινοβούλιο να ισχύσει και στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου.¹³³ ¹³⁴Υπέρ της πρότασης Αναθεώρησης ψήφισαν 182 Βουλευτές και 100 κατά.

1.2.2. ΣΤ' Αναθεωρητική Βουλή

Η Βουλή που προέκυψε από τις εκλογές της 2ας Ιουνίου, ονομάστηκε ΣΤ' Αναθεωρητική. Ο συσχετισμός κομμάτων διατηρήθηκε σχεδόν αμετάβλητος. Τα κόμματα που ψήφισαν την έκταση των αναθεωρητέων διατάξεων, είχαν την απαιτούμενη πλειοψηφία, σύμφωνα με το άρθρο 110 παρ. 3 του Συντ. να πραγματοποιήσουν την αναθεώρηση. Η Επιτροπή που συστάθηκε για την επεξεργασία του Συντάγματος υπέβαλε την έκθεσή της στις 10 Δεκεμβρίου. Η Μειοψηφία απέρριψε την προτεινόμενη αναθεώρηση, ως αδικαιολόγητη και επικίνδυνη για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος, γιατί αλλοιώνει το Πολίτευμα της Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.¹³⁵ Κατά τη Συνεδρίαση ΠΔ' της 12^{ης} Φεβρουαρίου, εκτεταμένη συζήτηση έγινε για την προτεινόμενη κατάργηση της δυνατότητας του Προέδρου να προκηρύσσει δημοψήφισμα με το άρθρο 44 παρ.2.¹³⁶ Ενώ με την αρχική πρόταση της Πλειοψηφίας, ο Πρόεδρος «δύναται να προκηρύσσει δημοψήφισμα με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου», η φράση «δύναται» απαλείφτηκε.¹³⁷

Κατά την τελευταία Συνεδρίαση 4/Θ' της 6^{ης} Μαρτίου 1986, ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Κ. Μητσοτάκης, εξέφρασε την αντίθεσή του επί διαδικαστικού, για το

¹³³ Βλ. Μάνεσης, Α. (1988). σ. 8. Στοιχείο ενδεικτικό της σημασίας της Αναθεώρησης είναι και το γεγονός ότι παρέμεινε στο περιθώριο του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης, αλλά και του προεκλογικού αγώνα των κομμάτων, μολοντί υπήρξε μαζί με το Κυπριακό, ο λόγος για να ζητήσει ο Πρωθυπουργός τη διάλυση της Βουλής, σύμφωνα με το άρθρο 41 παρ. 2 του Συντάγματος. Βλ. Βούλγαρη, Γ. (2013). σ. 294. Παρά το γεγονός αυτό, οι εκλογές αυτές υπήρξαν οι πιο πολωμένες στη Μεταπολίτευση, αναδεικνύοντας αφενός τις εφεδρείες του ΠΑΣΟΚ, αλλά και ότι η πολιτική του νεοφιλελευθερισμού που πρέσβευε ο Μητσοτάκης, δεν είχε αποκτήσει ακόμα πολλούς οπαδούς στην Ελλάδα.

¹³⁴ *Πρακτικά* Γ' Περιόδου, Δ' Συνόδου, Συνεδρίαση ΡΛ'/7.5.1985, σελ. 273.

¹³⁵ Ράικος, Α. (2009). σσ. 92-93.

¹³⁶ Βλ. Βουλή των Ελλήνων. *Πρακτικά Συνεδριάσεων Αναθεώρησης του Συντάγματος του 1986*. Στ' Αναθεωρητική Βουλή, Δ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, Συνεδρίαση ΠΔ'/12.2.1986, σελ. 567-568. Ο Μ. Παπακωνσταντίνου, τόνισε ότι το δημοψήφισμα στα χέρια του κυβερνώντος κόμματος, είναι ένα μέσο που ανατρέπει την ισορροπία, ώστε η πλειοψηφία να κυριαρχεί απόλυτα.

¹³⁷ Εκτενής συζήτηση έγινε και κατά τη Συνεδρίαση 4/Η' της 5^{ης} Μαρτίου, για το άρθρο 48. Η εισηγήτρια της Μειοψηφίας, εξέφρασε την αντίθεσή της στη δυνατότητα που δίνει το άρθρο 48, για την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης με απόφαση των 3/5 της Βουλής. Ο Υπ. Δικαιοσύνης, Γ.Α. Μαγκάκης, τόνισε ότι έτσι δίνεται η εξουσία αποκλειστικά στη Βουλή, που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του πολιτεύματος μας, με την πρόσθετη εγγύηση της έγκρισής της, με την ψήφο 180 Βουλευτών. Βλ. *Πρακτικά Στ' Αναθεωρητικής Βουλής*, Δ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, Συνεδρίαση 4/Η', σελ. 602-606.

γεγονός ότι κατατέθηκε το προηγούμενο βράδυ, κείμενο τροπολογίας για το τροποποιούμενο άρθρο 48 παρ. 2, χωρίς να προλάβει το Σώμα να τη μελετήσει.¹³⁸ Ζήτησε να διανεμηθεί το κείμενο, ώστε να ξέρουν οι Βουλευτές τι ψηφίζουν. Συμπλήρωσε δε, ότι, εάν γίνει ψηφοφορία, χωρίς προηγούμενη συζήτηση των τροποποιήσεων, θα δοθεί η εντύπωση ότι η Πλειοψηφία θέλει να ψηφίσει εν βία.

Τελικά, ο Υπουργός Εσωτερικών, Α. Κουτσόγιωργας ενημέρωσε τον Κ. Μητσοτάκη, ότι η τροπολογία αποσύρθηκε.¹³⁹

Ο Κ. Μητσοτάκης, στη δευτερολογία του, επεσήμανε ότι είναι ηθικά και πολιτικά απαράδεκτος, ο τρόπος χειρισμού του θέματος του Προέδρου. Η αναθεώρηση, όπως πρόσθεσε, εφευρέθηκε για να δικαιολογήσει τη στάση του Παπανδρέου στο θέμα του υποψηφίου. Και μόνο έτσι εξηγείται η προχειρότητα της αρχικής πρότασης. Υπενθύμισε την προσπάθεια του κυβερνώντος κόμματος για την τροποποίηση του άρθρου 110 του Συντ. που στη ουσία, όπως είπε, θα αναβίωνε φασιστικές και εθνικοσοσιαλίζουσες διατάξεις,¹⁴⁰ καθώς και την αντικατάσταση της μυστικής με φανερή ψηφοφορία του άρθρου 32, όταν πια είχε ανακύψει το θέμα της παράνομης και αντισυνταγματικής εκλογής.¹⁴¹ Ανέφερε όμως, ότι δεν μπορεί να αρνηθεί, ότι προτάθηκε μια διαδικασία Αναθεώρησης του Συντάγματος, όπως την προβλέπει το Σύνταγμα. Στη συνέχεια τόνισε, ότι, με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων, από το πρόσωπο του Προέδρου, στον Πρωθυπουργό, δεν υπάρχει πλέον ένας τρίτος ουδέτερος παράγοντας, ανάμεσα στα κόμματα που θα παίζει ρυθμιστικό ρόλο. Πόσο μάλλον, πρόσθεσε, που την εξουσία την ασκεί η πλειοψηφία του ΠΑΣΟΚ. Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν αναβαθμίζεται η Βουλή, αλλά αντίθετα μειώνονται τα δικαιώματα της Αντιπολίτευσης. Τέλος, επανέλαβε ότι είναι η πρώτη φορά, που η Βουλή θα προχωρήσει σε μια ψήφιση συνόλου, χωρίς να της έχει διανεμηθεί το κείμενο και για αυτόν το λόγο οι Βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας θα αποχωρήσουν, παρά την αρχική πρόθεση να μείνουν και να καταψηφίσουν.¹⁴²

¹³⁸ Μάνεσης, Α. (1988). σσ. 10-11. Οι αλληπάλληλες αλλαγές δείχνουν ότι η αναθεωρητική πρωτοβουλία εκδηλώθηκε, χωρίς την κατάλληλη προπαρασκευή και υπήρξε προϊόν περιστασιακών πολιτικών επιλογών.

¹³⁹ Βλ. Αναστασόπουλος, Γ. (2001). *Μύθοι και αλήθειες για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή*. Αθήνα :Ι. Σιδέρης. σσ.270-275. Ο Κουτσόγιωργας, είχε εισηγηθεί στον Παπανδρέου την επιλογή Σαρτζετάκη. Αμφιλεγόμενη παραμένει ακόμα η στάση του, όταν μετέβη στην Προεδρία, για να ενημερώσει τον Καραμανλή, πριν την ανακοίνωση Σαρτζετάκη. Βλ. και σσ. 254-257. Ο Κουτσόγιωργας αρχικά είχε προτείνει στον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος αρνήθηκε για να μη δημιουργήσει πρόβλημα στον Καραμανλή.

¹⁴⁰ Βούλγαρης, Γ. (2013). σ. 230. Οι αντιπαραθέσεις στη δεκαετία αυτή, είχαν σαν βάση την ιστορική και πολιτική ταυτότητα που πρόσβευε κάθε κόμμα, στην ιστορική του διαδρομή.

¹⁴¹ Πρόκειται για την ψηφοφορία για την εκλογή του Χ. Σαρτζετάκη.

¹⁴² *Πρακτικά Στ' Αναθεωρητικής Βουλής*. Δ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, Συνεδρίαση 4 Θ'/6.3.86, σελ.642-666.

Στη συνέχεια οι Βουλευτές της Ν.Δ. αποχώρησαν. Κατά την ψηφοφορία, η οποία έγινε για κάθε άρθρο χωριστά, ψήφισαν 160 Βουλευτές υπέρ της Αναθεώρησης, κατά 12, παρόντες 10.¹⁴³ Επίσης διεξήχθη ονομαστική ψηφοφορία για τη μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα. Υπέρ της πρότασης ψήφισαν 179, όχι 1, παρόντες 2.¹⁴⁴ Οι αναθεωρητές διατάξεις, όπως διαμορφώθηκαν ή τροποποιήθηκαν, ήταν οι εξής: 32 παρ. 1 και 4, 35, 37 παρ. 2, 3 και 4, 38, 39,¹⁴⁵ 41 παρ. 1,2 και 4, 42, 43 παρ. 3, 44 παρ.2 και 3, 44 παρ. 2 και 3, 47 παρ. 3 και 48.^{146 147}

Η κριτική που ασκήθηκε για τη συνταγματική Αναθεώρηση του 1986 ήταν κυρίως αρνητική.¹⁴⁸ Με την αναθεώρηση αυτή, η Κυβέρνηση, βασισμένη στην κοινοβουλευτική πλειοψηφία, εξουδετέρωσε το θεσμικό ρόλο του Προέδρου, ο οποίος πλέον δεν είχε τη δυνατότητα να της αντιπαρατεθεί με τις εξουσίες που είχε. Έτσι καθιερωνόταν ένα αμιγές κοινοβουλευτικό σύστημα, με κυρίαρχο το Κράτος έναντι τόσο της Βουλής, όσο και του Προέδρου της Δημοκρατίας.¹⁴⁹ Ιστορική κατάκτηση, έχουμε όταν, αυτοί που ασκούν την εξουσία, διαθέτουν τη συναίνεση των εξουσιαζόμενων, δηλαδή τη δημοκρατική νομιμοποίηση. Η συνταγματική αναθεώρηση έκανε ακόμα πιο οξύ αυτό το πρόβλημα. Το ισχυρό κράτος, αντί να αποδυναμωθεί, νομιμοποίησε τη θεσμοθέτηση, ενός ενιαίου κέντρου εξουσίας, απαρτιζόμενο από μια ισχυρή Κυβέρνηση και την κοινοβουλευτική πλειοψηφία του κυβερνώντος κόμματος.^{150 151}

1.3. Ανακεφαλαίωση

¹⁴³ Βλ. Αγόρευση Κ. Κάππου, όπου δηλώνει ότι το ΚΚΕ ΘΑ καταψηφίσει το άρθρο 41, γιατί δίνεται η δυνατότητα αιφνιδιαστικής διάλυσης της Βουλής, το άρθρο 42, γιατί διατηρείται άθικτο το δικαίωμα αναπομπής, το άρθρο 44, γιατί το δικαίωμα δημοψηφίσματος το παίρνει η Κυβέρνηση και το άρθρο 48, γιατί δίνεται πάλι δυνατότητα κήρυξης στρατιωτικού νόμου. Επομένως, δε θα ψηφίσουν, την πρόταση και στο σύνολο. Στ' Αναθεωρητική Βουλή, Δ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, Συνεδρίαση 4/Θ', σελ. 651-652.

¹⁴⁴ Πρακτικά Στ' Αναθεωρητικής Βουλής. Δ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, Συνεδρίαση 4/Θ', σελ. 723.

¹⁴⁵ Μάνεσης, Α. (1988). σ. 34 Η κατάργηση του Συμβουλίου Δημοκρατίας ήταν αυτονόητη. Και αυτό γιατί δεν λειτούργησε ποτέ και μετά την κατάργηση των εξουσιών του Προέδρου κατέστη περιττό.

¹⁴⁶ Χρυσόγονος, Κ. (2014). σ. 113. Οι κυριότερες αλλαγές ήταν η κατάργηση της δυνατότητας του Προέδρου για παύση της Κυβέρνησης (πρ. άρθρο 38 παρ. 2), για τη διάλυση της Βουλής, λόγω προφανούς δυσαρμονίας με το λαϊκό αίσθημα (πρ. άρθρο 41 παρ. 2) και η προκήρυξη δημοψηφίσματος (πρ. άρθρο 44 παρ.2), η άσκηση μάλιστα των οποίων δεν προϋπέθετε υπουργική προσυπογραφή (πρ. 35 παρ.1 και 2).

¹⁴⁷ Μάνεσης, Α. (1988). σ. 51. Με τη νέα ρύθμιση, η κήρυξη της κατάστασης πολιορκίας γίνεται πια από τη Βουλή, με πλειοψηφία των 3/5. Ο Πρόεδρος τη δημοσιεύει.

¹⁴⁸ Χρυσόγονος, Κ. (2014). σ. 114. Επικρίσεις υπήρξαν ακόμα και από συνταγματολόγους που είχαν εκφράσει την έντονη αντίθεσή τους στις προεδρικές «υπερεξουσίες» του 1975.

¹⁴⁹ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 280.

¹⁵⁰ Μάνεσης, Α. (1988). σ. 79.

¹⁵¹ Παντελής, Α. (2007). σ. 305. Πάλι όμως παρέμεινε άθικτη η δυνατότητα του Προέδρου, το φοβερό νομικό όπλο, να προκαλέσει εκλογές, μόνο με την παραίτησή του.

Αδιαμφισβήτητοι αρχηγοί και οι δύο στο κόμμα τους,¹⁵² ο Καραμανλής, εμπνέοντας το σεβασμό και την αποδοχή και ο Παπανδρέου απαιτώντας την,¹⁵³ προσδιόρισαν εξ ολοκλήρου και κατηύθυναν τις δύο κοινοβουλευτικές διαδικασίες, ο πρώτος ενεργά, με τις ομιλίες του, στην Ολομέλεια, ο δεύτερος, παρά τη συνήθη απουσία του, εκπροσωπούμενος από τους συνεργάτες του.

Ο Κ. Καραμανλής επιζήτησε τη συναίνεση της Αντιπολίτευσης, προκειμένου, να δημιουργήσει έναν επιπλέον πόλο σταθερότητας, στην εκτελεστική εξουσία. Έχοντας επίγνωση των ευθυνών του, αλλά και της αποδοχής του λαού, με αμεσότητα και σαφήνεια, παρουσίασε τις θέσεις του κόμματός του, που στην ουσία ήταν οι δικές του απόψεις, για το πώς έπρεπε να θωρακιστεί ο προεδρικός θεσμός. Δεν έκρυψε επίσης την ανησυχία του για τη ριζοσπαστικοποίηση μέρους του λαού, τονίζοντας ότι το Σύνταγμα είναι ο σκελετός της δημοκρατικής Πολιτείας. Το ίδιο διαφαίνεται και στη διαδικασία ψήφισης στο σύνολο, όπου ο Καραμανλής αναφέρει ότι δεν θα ανεχτεί ακραίες ενέργειες από την Αντιπολίτευση. Είναι εμφανές, ότι ο Καραμανλής σε μια εύθραυστη ακόμα δημοκρατία, διαφύλαττε την πολιτική σταθερότητα, ανησυχώντας για την επανάληψη αντικοινοβουλευτικών πρακτικών του παρελθόντος.

Στη διαδικασία του 1985-1986, ο Παπανδρέου επικαλούμενος την ανάγκη ενίσχυσης της λαϊκής κυριαρχίας, δημιούργησε, στα πλαίσια των συζητήσεων, ένα καθαρά επικοινωνιακό προς το λαό κλίμα, που ήταν απόλυτα συμβατό με τις θέσεις του κόμματός του, με στοιχεία έντονης αντιπαράθεσης, αλλά και κοινοβουλευτικών ελιγμών. Η κατάργηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων και η αντικατάσταση της μυστικής με ονομαστική ψηφοφορία, ενίσχυσε τον έλεγχο του στο κόμμα και στην Κυβέρνηση.

Αντίστοιχα, ο Κ. Μητσοτάκης, με βαθιά κοινοβουλευτική αντίληψη και πολιτική εμπειρία διαχειρίστηκε, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, την αναθεωρητική διαδικασία, με σεβασμό στην τήρηση των διαδικασιών και με πολιτικά ορθή επιχειρηματολογία.

¹⁵² Βούλγαρης, Γ. (2013). σ. 288.

¹⁵³ Ρωμαίος, Γ. (2013). σσ. 132-133.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ

«Οι περίοδοι κρίσης, συνήθως συνδέονται με αποδυνάμωση και ανυπαρξία θεσμών. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, το κέντρο βάρους της λήψης αποφάσεων μετατίθεται στην πολιτική ηγεσία της εκτελεστικής εξουσίας. Σε μια περίοδο, όπου υπάρχει αβεβαιότητα, ως προς την ορθότητα επιλογής λύσεων, ένας ηγέτης, προκειμένου να πάρει μια πολιτική απόφαση καταφεύγει στο σύστημα των παγιωμένων λειτουργικών και φιλοσοφικών του πεποιθήσεων, καθώς το σύστημα αξιών του παραμένει το σταθερό σημείο αναφοράς.» (Αρβανιτόπουλος 2005:303).¹⁵⁴

Επομένως, αν θέλουμε να κατανοήσουμε τους λόγους που ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, επέλεξε τη μορφή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας της χώρας μας, ως προεδρευομένης, θα πρέπει να αναζητήσουμε, μέσα από τον κοινοβουλευτικό διάλογο, τις προτεραιότητες που θέλησε να δώσει μέσα από την διαδικασία διαμόρφωσης του νέου Συντάγματος και να προσδιορίσουμε πώς οραματίστηκε, μέσα σε αυτήν τη διαδρομή, τη μεταπολιτευτική δημοκρατική Ελλάδα. Αντίστοιχα, θα ανιχνεύσουμε τους λόγους που ο Α. Παπανδρέου αποφάσισε την αναθεώρηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων και τη ρήξη με τον Κ. Καραμανλή.

2.1. Ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας

Η λελογισμένη ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας ήταν η βασικότερη συνταγματική επιδίωξη του Κ. Καραμανλή. Ο ίδιος συνόπισε τις απόψεις του σε συνέντευξη το 1990, στο Ινστιτούτο Charles de Gaulle, λέγοντας ότι πίστευε, όπως και ο Ντε Γκωλ στην ανάγκη ενίσχυσης της. Για τον τρόπο εκλογής του Προέδρου ανέφερε, ότι, παρά το γεγονός, ότι προσωπικά θα τον συνέφερε η άμεση εκλογή από το λαό, προτίμησε να καθιερώσει το σύστημα της έμμεσης εκλογής, δηλαδή ένα σύστημα που έχει ενωτικά στοιχεία, γιατί έτσι θα υποχρέωνε τα κόμματα να συνεργαστούν για να αναδείξουν τον Πρόεδρο. Επιπλέον,

¹⁵⁴ Αρβανιτόπουλος, Κ. (2005). *Ο ρόλος των ηγετών στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής*. Στο: (επιμ.) Κ. Αρβανιτόπουλος και Μ. Κοπά. *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*. σ. 303.

η άμεση εκλογή θα οδηγούσε σε δύο Μέτωπα, ένα από τα οποία θα ήταν το Λαϊκό που θα είχε πεδίο δράσης σε όλους τους τομείς της πολιτικής ζωής.¹⁵⁵

Ο Καραμανλής δεν είχε σαν πρόθεση να υποστηρίξει το πρότυπο μιας δικέφαλης εκτελεστικής εξουσίας. Ήθελε να διαμορφώσει ένα δημοκρατικά νομιμοποιημένο και ισχυρό κράτος. Το θεμέλιο της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας, ικανής να εξισορροπεί τις κεντρόφυγες πολιτικές δυνάμεις, όπως θεωρούσε, θα ήταν η δημιουργία μιας πολιτικά ενοποιημένης και συγκεντρωτικής εκτελεστικής εξουσίας. Τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον ήθελε, εγγυητή της ομαλής λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.

Στο πλαίσιο της αντίληψης αυτής, ο Πρόεδρος δεν μπορούσε και δεν έπρεπε να είναι κυβερνήτης, δεν επιτρεπόταν να παρεμβαίνει στη διακυβέρνηση του τόπου. Όφειλε να είναι άγρυπνος παρατηρητής και να αρκείται σε παραινέσεις και προειδοποιήσεις. Το γεγονός ότι επέλεξε το πόστο του Πρωθυπουργού και όχι του Προέδρου, αποδεικνύει, ότι στη σκέψη του Καραμανλή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν μπορούσε να είναι κέντρο αποφασιστικής εξουσίας.¹⁵⁶ Ο Καραμανλής, αφενός, δεν ήθελε να δώσει κυβερνητικό ρόλο στον Πρόεδρο και αφετέρου, πίστευε, ότι ο Πρόεδρος δεν είχε τη δυνατότητα εκ του θεσμικού του ρόλου να ανταποκριθεί σε αυτόν το ρόλο με επιτυχία. Σαν στόχο είχε να συγκροτήσει ένα κέντρο εξουσίας, που θα αποτελούσε αντίβαρο στη ριζοσπαστικοποίηση που θα μπορούσε να προκαλέσει μελλοντική αλλαγή του συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων.¹⁵⁷ Οι αρμοδιότητες που διέθετε ο Πρόεδρος για τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη δημοψηφίσματος, έθεταν ουσιαστικά, στην παραπάνω περίπτωση, ως ασφαλιστική δικλείδα, τη βούληση του λαού. Η πολιτική που προστάτευε με τη δυνατότητα του Προέδρου να κάνει το λαό να σκεφτεί για δεύτερη φορά, ήταν η σύνδεση της Ελλάδας με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.¹⁵⁸

Ο ίδιος άλλωστε, αποφάσισε να μη διεκδικήσει την Προεδρία, γιατί βρισκόταν σε εκκρεμότητα σοβαρά θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Είχε διαγνώσει ότι στα κοινοβουλευτικά συστήματα, ως ουσιαστικό κέντρο πολιτικής εξουσίας, παραμένει ο Πρωθυπουργός.¹⁵⁹ Η εδραίωση της δημοκρατίας και η επιδίωξη της ισότιμης συμμετοχής της χώρας στην Ε.Ο.Κ., απετέλεσαν τις βασικές αλληλοσυμπληρούμενες επιδιώξεις του,

¹⁵⁵ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). *Ντε Γκωλ και Καραμανλής*. σσ. 89-90.

¹⁵⁶ Μανιτάκης, Α. (1997). σσ. 150-152.

¹⁵⁷ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 175.

¹⁵⁸ Παντελής, Α. (2007). σ. 303.

¹⁵⁹ Μανιτάκης, Α. (1997). Απόσπασμα από *Ελευθεροτυπία* 13^{ης} Μαρτίου 1995. σ. 152.

για την οικοδόμηση ενός νέου προτύπου διακυβέρνησης.¹⁶⁰ Ενδεχόμενη εκλογή του, στην Προεδρία, εφόσον ο ίδιος θα χειριζόταν αυτά τα θέματα, θα την μετέτρεπε σε κυβερνητικό μηχανισμό.¹⁶¹ Μία εβδομάδα πριν από την εκλογή του Κ. Τσάτσου, ο Καραμανλής υπέβαλε αίτημα ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ.¹⁶²

2.1.1. Πρόεδρος και Ντε Γκωλ

Ο Καραμανλής, επανειλημμένα, τόσο από τον Τύπο, όσο και από τα κόμματα της Αντιπολίτευσης κατηγορήθηκε ότι ήθελε να επιβάλλει ένα προεδρικό πολίτευμα τύπου Ντε Γκωλ.

Βέβαια, ο ίδιος δεν αρνήθηκε ποτέ την επιρροή του από τον Ντε Γκωλ. Χαρακτηριστικά, στην προ ημερησίας διατάξεως συζήτηση για την αναθεώρηση του Συντάγματος, αρχίζει την ομιλία του, με τη ρήση του Σόλωνα «για ποιο λαό και για ποια εποχή» στην ερώτηση ποια είναι η καλύτερη μορφή πολιτεύματος. Έτσι, θέλησε να αναδείξει, ότι καθήκον του νομοθέτη είναι ο συνδυασμός ενός συστήματος βασισμένου στη δημοκρατία και στις περιστάσεις της χώρας.¹⁶³ Την ίδια ρήση είχε επικαλεστεί ο Ντε Γκωλ, 29 χρόνια νωρίτερα, εξαγγέλλοντας τους άξονες της συνταγματικής στρατηγικής του.¹⁶⁴

Ο ίδιος, στο βιβλίο του, είχε δηλώσει: «..Είχαμε τις ίδιες απόψεις και οπωσδήποτε τις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Ντε Γκωλ τις είχα σκεφτεί κι εγώ, πολύ προτού βρεθώ αυτοεξόριστος, εκεί. Ήδη, από το 1961 και εντονότερα το 1963, είχα τονίσει την ανάγκη των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων για την επιβίωση και την ενδυνάμωση της Δημοκρατίας.» (Λαμπρίας 1989:165).¹⁶⁵ Ο Καραμανλής, με σεβασμό στην κοινοβουλευτική παράδοση του τόπου, ήθελε να καθιερώσει ένα πολίτευμα, βαθιά κοινοβουλευτικό. Ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας, με τις κάπως αυξημένες για την εποχή αρμοδιότητες, δεν του δινόταν για να επηρεάζει τα πράγματα, αλλά για να είναι ρυθμιστής του πολιτεύματος. Αντίθετα, ο Ντε Γκωλ πίστευε ότι πρέπει να υπάρχει ισορροπία εξουσιών, αλλά, σε κρίσιμες ώρες, ένας έπαιρνε την απόφαση. Όπως φάνηκε και από το Σύνταγμα του 1958,

¹⁶⁰ Μπότσιου, Κ. Ε. (2005). *Αναζητώντας το χαμένο χρόνο: Η Ευρωπαϊκή τροχιά της Μεταπολίτευσης*. Στο: (επιμ.) Κ. Αρβανιτόπουλος και Μ. Κοππά. *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*. Αθήνα: Λιβάνης. σ. 99.

¹⁶¹ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 311.

¹⁶² Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 70.

¹⁶³ *Πρακτικά Ε' Αναθεωρητικής Βουλής*. Περίοδος Α', Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΙΓ', σελ.15.

¹⁶⁴ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). *Ντε Γκωλ και Καραμανλής, το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη*, σ. 85.

¹⁶⁵ Λαμπρίας, Τ. (1989). σ. 165.

ο Ντε Γκωλ, δεν υπήρξε οπαδός του κοινοβουλευτισμού.¹⁶⁶ Ο Καραμανλής είχε ζήσει από κοντά το γαλλικό μοντέλο, το οποίο έδινε ένα προνομιακό πεδίο στον Πρόεδρο, στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας και θεωρούσε ότι δε θα μπορούσε να λειτουργήσει στην Ελλάδα.¹⁶⁷

2.1.2. Ιδεολογικός προσανατολισμός

Σε μια εποχή που είχαν σημειωθεί κοσμογονικές αλλαγές στο χώρο των θεμελιωδών αρχών του πολιτεύματος και των συνταγματικών δικαιωμάτων, το Σύνταγμα του 1975, έχοντας αφήσει πίσω τις εμπειρίες από τις ιδεολογικοπολιτικές αναταραχές των προηγούμενων περιόδων, αναζήτησε ένα φιλελεύθερο προσανατολισμό στα πλαίσια των συνταγμάτων της δυτικής Ευρώπης.¹⁶⁸ Η ευρωπαϊκή προοπτική και η προσπάθεια ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ απετέλεσαν το συνεκτικό στοιχείο του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού, που αποτελούσε τη βάση της ιδεολογικής θέσης του Κ. Καραμανλή, δικαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο, την, μέχρι τότε, ιδεολογική και πολιτική του πορεία.¹⁶⁹ Ο Καραμανλής ίδρυσε ένα κόμμα, που με τη φυσιογνωμία του και τις ρηζικέλευθες πρωτοβουλίες του, προχωρούσε πιο μπροστά από την εκλογική του βάση. Η Ν.Δ αυτοπροσδιορίστηκε ως φιλελεύθερη παράταξη, με απουσία από τα ιδρυτικά κείμενα των όρων δεξιός ή αριστερός και με έμφαση στα φιλελεύθερα χαρακτηριστικά.¹⁷⁰ Αλλάζοντας τη μορφή του πολιτειακού καθεστώτος από συνταγματική μοναρχία σε προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία και ενισχύοντας τις προεδρικές εξουσίες, επιχείρησε την τακτική των «checks and balances» που πρέπει να έχει ένα πολίτευμα, με βάση τις αρχές της φιλελεύθερης συνταγματικής θεωρίας, για να προστατεύει τους πολίτες από την τυραννία της πλειοψηφίας.¹⁷¹

2.1.3. Η επιρροή του σχεδίου Συντάγματος του 1963

Ο Καραμανλής ζήτησε για πρώτη φορά την αναθεώρηση του Συντάγματος, στην προεκλογική ομιλία του στη Θεσσαλονίκη, το φθινόπωρο του 1961. Είχε κλείσει την ομιλία με την αινιγματική φράση, ότι η αναθεώρηση ήταν σημαντική για την επιβίωση

¹⁶⁶ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). σσ. 120-121.

¹⁶⁷ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 501.

¹⁶⁸ Κασιμάτης, Γ. (2005). σ.48.

¹⁶⁹ Μπότσιου, Κ.Ε. (2005). σ. 51.

¹⁷⁰ Βούλγαρης, Γ. (2013). σ. 290.

¹⁷¹ Βούλγαρης, Γ. (2013). σσ. 186-188.

του ελεύθερου πολιτεύματος μας. Το Φεβρουάριο του 1963, υπέβαλε την πρόταση της «βαθείας τομής» για την αναθεώρηση μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος του 1952. Η ΕΔΑ και η Ένωση Κέντρου κατήγγειλαν το περιεχόμενο ως αυταρχικό. Με την πτώση της Κυβέρνησης, η Επιτροπή δεν μπόρεσε να συνεχίσει το έργο της. Η προτεινόμενη ενίσχυση της Κυβέρνησης σε βάρος του Στέμματος, ήταν μία από τις σημαντικότερες αιτίες σύγκρουσης του Καραμανλή με τα Ανάκτορα.¹⁷² Ο Βασιλιάς, ενόψει του διλήμματος που του έθετε ο Γ. Παπανδρέου για τη νοθεία του 1961, υπογραμμίζοντας στις συγκεντρώσεις του, ότι ο βασιλιάς βασιλεύει και ο λαός κυβερνά, αισθάνθηκε μεγαλύτερη ανησυχία, με τη δημόσια θέση που πήρε ο Καραμανλής, ζητώντας αναθεώρηση του Συντάγματος με ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Είχε αρχίσει να αποδέχεται πλέον, ότι η ήττα του Καραμανλή δεν θα ήταν επιζήμια.¹⁷³

Στο οργανωτικό μέρος της, η πρόταση προέβλεπε την καθιέρωση της διαδικασίας των νόμων-πλαισίων και τη δυνατότητα στην Κυβέρνηση να εκδίδει νομοθετικές πράξεις, χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση για τη ρύθμιση εξαιρετικώς επειγόντων θεμάτων. Οι πράξεις αυτές θα είχαν ισχύ, μόνο εάν τις επικύρωνε η Βουλή, εντός μικρής και συγκεκριμένης προθεσμίας.¹⁷⁴ Τις ίδιες αρμοδιότητες ο συντακτικός νομοθέτης έδωσε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με τα άρθρα 43 παρ.4 και 44 παρ.1, του Συντάγματος. Χαρακτηριστική της σημασίας που είχε για τον Καραμανλή, η προσπάθεια αναθεώρησης του 1963, είναι η αναδημοσίευση των βασικών σημείων της πρότασης, ως παράρτημα, στα Πρακτικά της Αναθεώρησης.^{175 176}

2.2. Η προεδρική θητεία

2.2.1. Ν.Δ. και Καραμανλής

Ο Καραμανλής, όπως διαπιστώνουμε και από τις συζητήσεις της αναθεωρητικής διαδικασίας, δεν απέκλεισε ποτέ την πιθανότητα να μεταβεί στην Προεδρία της

¹⁷² Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). σσ. 87-88.

¹⁷³ Παπανδρέου, Α. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. σ. 198.

¹⁷⁴ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 376.

¹⁷⁵ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). σ. 89.

¹⁷⁶ Βλ. Κούμας, Μ. *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Μια ζωή προσφοράς με την αίσθηση του χρέους*. Στο: Έκδοση Τύπου της Κυριακής (2013). *Ελλήνων Ιστορικά, Κ. Καραμανλής : Ο αναμορφωτής της μεταπολεμικής Ελλάδας*. (15), σσ. 26-27. Ο ίδιος είχε δηλώσει για τη «βαθεία τομή», ότι την επιχείρησε και απέτυχε και πως ίσως απέτυχε γιατί την επιχείρησε.

Δημοκρατίας. Στις εκλογές του 1977, με την εκλογική άνοδο του ΠΑΣΟΚ¹⁷⁷ και τη βαθιά απογοήτευση που ένιωσε, αν και σκέφτηκε να αφήσει την πολιτική, παρέμεινε για να ολοκληρώσει τα εκκρεμή κρίσιμα εθνικά θέματα.¹⁷⁸ Με τη λήξη της θητείας του Κ. Τσάτσου, προβληματίστηκε, εάν θα έπρεπε να αποχωρήσει από τη δημόσια ζωή ή να μεταβεί στην Προεδρία. Οι συνεργάτες του, στην πρώτη περίπτωση, απέκρουσαν την επιλογή αυτή, αλλά και το ενδεχόμενο πρόωγων εκλογών, και για αυτό τον προέτρεψαν για τη δεύτερη λύση, αν και διέβλεπαν την εκλογική επικράτηση του Παπανδρέου. Ο Καραμανλής, ελπίζοντας, ότι από τη θέση του Προέδρου θα μπορούσε να αποτρέψει την πολιτική αστάθεια που μπορεί να ακολουθούσε, ενώ τα εθνικά θέματα ήταν ακόμα ανοιχτά, στις 21 Απριλίου, ανακοίνωσε την υποψηφιότητά του.¹⁷⁹ Ήταν μια κίνηση ηγεσίας, που με την μελλοντική κατανομή της εξουσίας, μεταξύ των δύο κομμάτων, έθετε και τα θεσμικά αντίβαρα, ανάμεσα τους.¹⁸⁰

2.2.2. Άσκηση προεδρικών καθηκόντων

Ο Κ. Καραμανλής εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας το 1980. Και οι δύο Πρόεδροι άσκησαν τα καθήκοντα τους υποδειγματικά και συνεργάστηκαν αρμονικά με την Κυβέρνηση και τη Βουλή.¹⁸¹ Θα πρέπει να αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκε ο Κ. Καραμανλής την περίοδο της «συγκατοίκησης» από το 1981, με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, έως το 1985, με την παραίτησή του. Σε ό,τι αφορούσε στα μέτρα εσωτερικής πολιτικής της Κυβέρνησης Παπανδρέου, που αν και απείχαν από το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, είχαν ριζοσπαστικό χαρακτήρα, ο Καραμανλής δεν δημιούργησε προσκόμματα.¹⁸² Όμως, προβληματιζόταν ιδιαίτερα για τις στρατηγικές επιλογές που είχαν γίνει από τον ίδιο, όπως η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και η επανένταξη στο ΝΑΤΟ.¹⁸³

Οι υποδείξεις και οι παραινέσεις του βασιζόνταν περισσότερο στο πολιτικό κύρος του. Η δύναμη του Προέδρου είναι συνάρτηση της προσωπικότητας του και του συσχετισμού

¹⁷⁷ Νικολακόπουλος, Η. (2012). *Των εκλογών τα πάθη*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη. σσ. 164-165. Εικάζεται ότι ένα ποσοστό 8% μετακινήθηκε από τη Ν.Δ. προς το ΠΑΣΟΚ που πήρε 25,3%, ενώ η Ν.Δ. 41,8%.

¹⁷⁸ Αναστασόπουλος, Γ. (2001). σ.45.

¹⁷⁹ Αναστασόπουλος, Γ. (2001). σσ. 54-55.

¹⁸⁰ Παπάζογλου, Μ. Γ. (2012). σ.174.

¹⁸¹ Ράικος, Α. (2009). σ. 85.

¹⁸² Αναστασόπουλος, Γ. (2001). σσ. 192-193. Αμέσως μετά την νίκη του ΠΑΣΟΚ, το 1981, ο Καραμανλής απέτρεψε την παραίτηση των αρχηγών των γενικών επιτελείων Ενόπλων Δυνάμεων.

¹⁸³ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.). (2002). σ. 113.

μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων. Ο Αρχηγός του Κράτους, σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα, δε σημαίνει ότι δεν μπορεί να έχει άποψη, να νουθετεί, να συμβουλεύει.¹⁸⁴

Η πρόταση αναθεώρησης των προεδρικών εξουσιών το 1985 και η πρόταση του Α. Παπανδρέου για την υποψηφιότητα του Χρ. Σαρτζετάκη, αιφνιδίασε την πολιτική ζωή του τόπου. Με την από 9.3.85 εισήγησή του, ο Πρωθυπουργός ανέφερε, τα εξής: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η προεδρική θητεία του Κ. Καραμανλή υπήρξε άψογη. Όμως δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι το Σύνταγμα του 1975 είναι πνευματικό του τέκνο. Και θα ήταν πράγματι παράδοξο, εάν ζητούσαμε από τον Κ. Καραμανλή, να θητεύσει ως Πρόεδρος στα πλαίσια ενός αναθεωρημένου Συντάγματος που επεκτείνει την εξουσία του Κοινοβουλίου, μειώνοντας αντίστοιχα τις εξουσίες του Προέδρου.» (Μάνεσης 1988:13)¹⁸⁵

2. 3. Α. Παπανδρέου και Αναθεώρηση

2.3.1. Από το ΠΑΚ στο ΠΑΣΟΚ και στην Κυβέρνηση

Ο Α. Παπανδρέου, ως ιδρυτής του Π.Α.Κ., στα χρόνια της δικτατορίας, διακήρυττε, ότι με την εθνική ανεξαρτησία της Ελλάδας, οι κατακτήσεις του λαού θα εξασφαλιζόνταν από μια Εθνοσυνέλευση που θα αποφάσιζε για τη μορφή που θα είχε το πολίτευμα. Ο Πρόεδρος, ως εκπρόσωπος του Κράτους, θα εκλεγόταν άμεσα από το λαό για περιορισμένη θητεία.¹⁸⁶ ¹⁸⁷Στις 3 Σεπτεμβρίου, σε κεντρικό ξενοδοχείο της Αθήνας ανήγγειλε την ίδρυση του κινήματος του. Από τη διακήρυξη και τις δηλώσεις του Παπανδρέου, προέκυπτε, ότι στόχος του ΠΑΣΟΚ ήταν η συγκρότηση μιας ευρείας αριστερής παράταξης, που θα προσέλκυε όσους αγωνίστηκαν κατά της δικτατορίας και όσους πίστευαν στο σοσιαλισμό.¹⁸⁸ Ο Παπανδρέου, από το 1975 έως το 1977, με μια σκληρή ιδεολογική γραμμή και με μία εθνικών τόνων σοσιαλιστική συνθηματολογία, και έχοντας σαν δεδομένο, ότι ο Καραμανλής είχε αποφασίσει να κινηθεί προσεκτικά και με μετριοπάθεια, επέλεξε την πόλωση και τη ρήξη.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Μανιτάκης, Α. (1997). Από συνέντευξη στο περιοδικό Αντί Β, 9 Νοεμβρίου 1984. σ. 36.

¹⁸⁵ Μάνεσης, Α. (1988). σ. 13.

¹⁸⁶ Παπανδρέου, Α. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. σσ. 537-538.

¹⁸⁷ Λαμπρίας, Γ. (1989). σ. 249. Ο Λαμπρίας στο βιβλίο του αναφέρει, ότι με την πτώση της χούντας στις 24 Ιουλίου, ο Α. Παπανδρέου κατήγγειλε την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ως δεύτερο νατοϊκό πραξικόπημα.

¹⁸⁸ Ρωμαίος, Γ. (2013). σσ. 43-45.

¹⁸⁹ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 78.

Ως Αρχηγός του ΠΑΣΟΚ, μετά την ψήφιση του Συντάγματος, ο Παπανδρέου αναγγέλλει αγώνα διαφώτισης του λαού και καταγγέλλει ότι ο Πρόεδρος, πλέον, έχει τις καισαρικές εξουσίες του Συντάγματος του 1972.¹⁹⁰ Είχε προηγηθεί η αποχώρηση του ΠΑΣΟΚ, από την αναθεωρητική διαδικασία.

Στις αγορεύσεις του, κατά την αναθεώρηση, ζητούσε εκλογή του Προέδρου από το λαό. Ως Αντιπολίτευση, ο Παπανδρέου φοβόταν, ότι σε περίπτωση που ο Καραμανλής εκλεγόταν στην Προεδρία με αυτές τις «υπερεξουσίες» και με δεδομένα το κύρος του και τη δημοτικότητά του, θα μπορούσε να εμποδίσει την άνοδο του στην εξουσία και σε περίπτωση νίκης, την εφαρμογή του κυβερνητικού του προγράμματος. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981, το ΠΑΣΟΚ, παίρνει ποσοστό 48% και 172 έδρες και σχηματίζει Κυβέρνηση.¹⁹¹

2.3.2. Η συγκατοίκηση

Η πρώτη περίοδος μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ δεν ήταν χωρίς προβλήματα. Η Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με τον Παπανδρέου στην εξουσία, αμέσως μετά την ένταξη, προσπαθούσε να εξισορροπήσει την αριστερή ρητορική με την ευρωπαϊκή προοπτική και το συμφέρον της χώρας. Πέρασαν πέντε χρόνια για να περάσει από τις επιφυλάξεις στις κυβερνητικές ανακοινώσεις, στην παραδοχή της ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Ο Καραμανλής, ως Πρόεδρος, προσπαθούσε να διαφυλάξει αυτήν την προοπτική.¹⁹² Χαρακτηριστική ήταν η παρέμβαση του, στις ευρωεκλογές του 1984, όπου είχε δηλώσει ότι σε περίπτωση ήττας του ΠΑΣΟΚ, θα είχε αποφασιστικό ρόλο για τις επικείμενες εξελίξεις, γεγονός που ανησύχησε το ΠΑΣΟΚ, φοβούμενο κοινή στάση και άποψη του Προέδρου και της Ν.Δ., απέναντι του. Την ίδια εποχή, ο Δημήτρης Τσάτσος με συμφωνία Καραμανλή και Παπανδρέου συνέταξε ένα κείμενο που οριοθετούσε τις προεδρικές παρεμβάσεις. Η προσπάθεια, όμως, δεν ολοκληρώθηκε, μετά από μια δημόσια παρέμβαση του Καραμανλή με αντικυβερνητικές αιχμές.¹⁹³ Αν και οι παρεμβάσεις αυτές, δεν αμφισβητούσαν το δικαίωμα της Κυβέρνησης να διαμορφώνει την πολιτική της και ήταν εντός των πλαισίων των εξουσιών του Προέδρου, δημιουργούσαν ένα πολιτικό

¹⁹⁰ Παπανδρέου, Α. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. σσ. 193-193.

¹⁹¹ Ρωμαίος, Γ. (2013). σ. 121. Η Ν.Δ πήρε ποσοστό 35,88% και 115 έδρες και το ΚΚΕ 10,93% και 13 έδρες. Η ΕΔΗΚ έλαβε μόνο 0,40%, ενώ στις εκλογές του 1977 είχε λάβει 12%.

¹⁹² Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). σ. 204.

¹⁹³ Αναστασόπουλος, Γ. (2001). σ. 235. Πρόκειται για την ομιλία Καραμανλή στη Λέσχη Αξιωματικών Θεσσαλονίκης, στις 27/10/1984.

κλίμα, που διέφερε από το κλίμα που ήθελε η Κυβέρνηση να διαμορφώσει. Ο Παπανδρέου θεωρούσε ότι η επανεκλογή του Καραμανλή θα του έδινε ακόμα μεγαλύτερο εύρος κινήσεων, ως Προέδρου και θα επικύρωνε την, μέχρι εκείνη την εποχή, πρακτική.¹⁹⁴

2.3.3. Πολιτικές προτεραιότητες

2.3.3.1 Εκλογική καθίζηση

Την εποχή της ρήξης του Παπανδρέου, με τον Καραμανλή και στο τέλος της πρώτης τετραετίας του ΠΑΣΟΚ, η Κυβέρνηση δεν επέδειξε κάποια ριζοσπαστικοποίηση της πολιτικής της, σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο ή στις εξωτερικές σχέσεις, παρά τις εξαγγελίες της. Αντίθετα, ξεκίνησε μια πολιτική λιτότητας, υπήρξε εναρμόνιση με τις πολιτικές της Ε.Ο.Κ. και προσέγγιση με τις ΗΠΑ. Με αυτά τα δεδομένα, ο Παπανδρέου, στην προσπάθεια του να περιορίσει τυχόν διαρροές της εκλογικής του βάσης προς τα αριστερά, που αντιδρούσε στην επανεκλογή του Καραμανλή, αποφάσισε να δρομολογήσει τις γνωστές εξελίξεις.¹⁹⁵ Η Ν.Δ. υπό την ηγεσία του Κ. Μητσοτάκη, ενισχύοντας τα φιλελεύθερα και νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά της, επιχειρούσε άνοιγμα προς την Αριστερά, με στόχο να θέσει σε αμφισβήτηση το σχήμα Δεξιά- Αντιδεξιά, που ήταν η βάση της ρητορικής του ΠΑΣΟΚ.¹⁹⁶ Παράλληλα η Αριστερά, ήθελε να αποτινάξει την ιδεολογική προσέγγιση που είχε δημιουργήσει εις βάρος της, το ΠΑΣΟΚ.¹⁹⁷ Επιπλέον, η μεγάλη βάση των εκλογέων του Παπανδρέου, τα μικροαστικά στρώματα, υπό την επήρεια κυρίως της «Αυριανής», σε περίπτωση στήριξης του Καραμανλή από το ΠΑΣΟΚ, θα μπορούσαν να προκαλέσουν μεγάλη εκλογική αποδυνάμωση στο κόμμα.¹⁹⁸ Έτσι, η αναθεώρηση, θα μπορούσε να λειτουργήσει συμβολικά, με σκοπό τον εντυπωσιασμό του μέσου πολίτη με την αποκαλούμενη «ρήξη» της 9^{ης} Μαρτίου.¹⁹⁹ Με την υποψηφιότητα Σαρτζετάκη, ο Παπανδρέου, πρότεινε έναν αντιδεξιό υποψήφιο και απήλλασσε το Σύνταγμα από τα μοναρχικά κατάλοιπα του, διεκδικώντας άνετη νίκη στις επόμενες

¹⁹⁴ Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 197-198.

¹⁹⁵ Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 197-198.

¹⁹⁶ Βερναρδάκης, Χ. (2011). σσ. 209-210. Είναι η περίοδος που, υπό την ηγεσία του Μητσοτάκη, το κόμμα οργανώνεται μαζικά και ενεργοποιεί ευρεία πολιτική κινητοποίηση.

¹⁹⁷ Βούλγαρης, Γ. (2013). σ. 114.

¹⁹⁸ Βλ. Αυριανή. 8.3.1985 «Στείλτε σπίτι του τον Καραμανλή». «Αν ψηφίσουμε Καραμανλή χάνουμε τις εκλογές», 9.3.85 «Δεν μπορεί να μας προδώσει ο Ανδρέας», 10.3.85 «Ο λαός νίκησε».

¹⁹⁹ Βλ. Μάνεσης, Α. (1988). σ. 80 και σ. 16. Η αναθεώρηση δεν μπορεί να θεωρηθεί ρήξη, γιατί η τροποποίηση των συγκεκριμένων διατάξεων έγινε στο πλαίσιο της υπάρχουσας συνταγματικής τάξης.

εκλογές.²⁰⁰ Ήταν μια κίνηση αμφίβολης εντιμότητας, αλλά σίγουρα ανέβασε την πολιτική πόλωση, με τη θεατρικότητα που στήθηκε.²⁰¹

2.3.3.2. Ισχυρός Πρωθυπουργός

Με το Σύνταγμα του 1975, ο Παπανδρέου θεωρούσε, ότι ο Πρόεδρος, με τη δυνατότητα του να διαλύει τη Βουλή, βάσει του άρθρου 41 παρ.1 και να προκηρύσσει εκλογές, μπορούσε να πριμοδοτήσει το κόμμα από το οποίο προερχόταν, σε βάρος των αντιπάλων του και να επιβάλλει τη δική του πολιτική.²⁰² Με την αναθεώρηση, ο Πρωθυπουργός απαλλασσόταν από τα θεσμικά αντίβαρα που θα τον υποχρέωναν, να λογοδοτεί, να ενημερώνει, και σε κάποιες κρίσιμες περιπτώσεις να συναποφασίζει με τον Πρόεδρο. Αντιλαμβανόταν ότι, ο Πρόεδρος με την πλειοψηφία που διαθέτει, αν είναι πειθαρχημένη και η κοινοβουλευτική του ομάδα, καθίσταται ο μόνος που έχει τον έλεγχο της διακυβέρνησης της χώρας του.²⁰³ Επιπλέον, έστω και με αυτές τις προεδρικές αρμοδιότητες, ο Παπανδρέου, ίσως θεωρούσε ότι σε περίπτωση που διεκδικούσε και εκλεγόταν στην Προεδρία, μελλοντικά και εφόσον το ΠΑΣΟΚ δε διέθετε πια πλειοψηφία, θα είχε τη δυνατότητα, να συγκροτήσει μια Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ – Αριστεράς, διαμορφώνοντας και από αυτήν τη θέση, την πολιτική του.²⁰⁴

2.3.3.3. Κομματικές μεταμορφώσεις

Το ΠΑΣΟΚ αποτέλεσε έναν ταχέως ανερχόμενο εκλογικά, πολιτικό φορέα, στο κομματικό σύστημα της Μεταπολίτευσης, προσελκύοντας ψηφοφόρους με ριζοσπαστικές αντιλήψεις και καλλιεργώντας καλύτερα από τα αριστερά κόμματα, τεχνηέντως, την ανάγκη ανατροπής «του κράτους της δεξιάς». Μετά το 1974, ο Παπανδρέου, σταδιακά μετεξέλιξε το κόμμα από ένα μαζικό κίνημα σε ένα προσωποποιημένο πρότυπο συγκεντρωτικής ηγεσίας, για να καταλήξει το 1985, σε ένα κόμμα του κράτους.²⁰⁵ Έτσι αποκρυσταλλώνεται μια καινούργια πολιτικοκρατική ελίτ που λογοδοτεί πια στο κράτος και όχι στο κόμμα.²⁰⁶ Αδυνατώντας, να προωθήσει ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις και με δεδομένο, ότι στα πλαίσια του προϋπάρχοντος πλαισίου της συναλλακτικής ηγεσίας που

²⁰⁰ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 530.

²⁰¹ Βούλγαρης, Γ. (2013). σ.113.

²⁰² Βούλγαρης, Γ. (2013). σ.504.

²⁰³ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 537.

²⁰⁴ Ριζάς, Σ. (1992). σ. 281.

²⁰⁵ Παπάζογλου, Μ. Γ. (2012). σσ.182-185.

²⁰⁶ Βερναρδάκης, Χ. (2011). σ.233.

είχε αναπτυχθεί, να μην υπήρχε ακόμα συσπείρωση ψηφοφόρων, αλλά το κόμμα του έχανε την αξιοπιστία του στο πολιτικό σύστημα, διάλεξε μια πολωτική τακτική απέναντι στη Ν.Δ., χρησιμοποιώντας τη ρήξη με τον Πρόεδρο, για να αντισταθμίσει την ανεπάρκεια αυτή.²⁰⁷ Μετά την αναθεώρηση, όλα τα στελέχη του κόμματος αξιοποιούνται στην Κυβέρνηση και το κομματικό ΠΑΣΟΚ, γίνεται κυβερνητικό.²⁰⁸ Έτσι οι προεδρικές αρμοδιότητες μεταβιβάζονται σε ένα κλειστό κύκλωμα εκτελεστικής εξουσίας, υπό τον Πρωθυπουργό.²⁰⁹

2.3.4. Πολιτικοί αντίπαλοι

Η συγγραφέας Σαντάλ Μουφ στο βιβλίο της «Δημοκρατικό παράδοξο», υποστηρίζει ότι κύριο καθήκον της Δημοκρατίας είναι να μετατρέψει τον ανταγωνισμό σε αγωνισμό. Αν στον ανταγωνισμό η διαίρεση είναι εκείνη μεταξύ φίλου εχθρού, πράγμα που είναι ικανό να καταστρέψει μια κοινωνία, στον αγωνισμό, αντίθετα, η διάκριση περνά μεταξύ αντιπάλων, όχι εχθρών, αλλά ανταγωνιστών, που μοιράζονται το ίδιο συμβολικό πεδίο των κανόνων του δημοκρατικού παιχνιδιού.²¹⁰

Η σχέση Α. Παπανδρέου με τον Κ. Καραμανλή ξεκίνησε όταν ο τελευταίος τον κάλεσε για να διευθύνει το Ινστιτούτο Οικονομικών Ερευνών. Ο Παπανδρέου αναφέρει, ότι εξεπλάγη από την πρόταση του Καραμανλή, γιατί ανήκαν σε δύο τελείως διαφορετικούς κόσμους.²¹¹ Ο Κ. Καραμανλής είχε ήδη γίνει πρωθυπουργός, από το 1955.

Στις εκλογές που έγιναν στις 29 Οκτωβρίου 1961, η ΕΡΕ πήρε ποσοστό 50,8%. Η Ένωση Κέντρου, ένας νεότευκτος συνασπισμός όλων των κομμάτων του Κέντρου, κατήγγειλε την ΕΡΕ για βία και νοθεία, στις εκλογές. Ο Γ. Παπανδρέου, αμφισβήτησε το αποτέλεσμα των εκλογών και κήρυξε τον «ανένδοτο αγώνα».²¹² Ο Παπανδρέου ανέφερε: «..Τότε άρχισαν οι Αμερικάνοι τις προσπάθειες να πείσουν τον πατέρα μου να πάρει εποικοδομητική στάση... Ίσως συνέβησαν μερικές εκτροπές στις εκλογές. Μήπως έγιναν ποτέ στην Ελλάδα αληθινά αδιάβλητες εκλογές; Όλοι υποστήριζαν την ίδια γραμμή. Με θεωρούσαν Ελληνοαμερικάνο

²⁰⁷ Πατάζογλου, Μ. Γ. (2012). σσ. 190-192.

²⁰⁸ Βερναρδάκης, Χ. (2011). σ.238.

²⁰⁹ Κατρούγκαλος, Γ. (2004). *Πολιτικό Σύστημα και πραγματικό Σύνταγμα στην περίοδο 1974-2004*. Στο (επιμ.) Χ. Βερναρδάκης, Η. Γεωργαντάς, Δ. Γράβαρης, Δ. Κοτρογιάννης. *Τριάντα χρόνια Δημοκρατία : Το πολιτικό σύστημα της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, 1974-2004*. Αθήνα : Κριτική. σ.30.

²¹⁰ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=147841> Από συνέντευξη της Σαντάλ Μουφ.

²¹¹ Παπανδρέου, Α. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα* σ. 181.

²¹² Φίλανδρος, Ι. *Η οικονομική και κοινωνική πολιτική του Κ.Καραμανλή, 1946-1963* Στο: *Ελλήνων ιστορικά*. 15 (2013). σ. 110.

που ήταν σε θέση να αντιληφθεί τις απόψεις τους. Ήλπιζαν πως θα μπορούσα να επηρεάσω τον πατέρα μου. Φυσικά έκανα ακριβώς το αντίθετο. Ο ρόλος που έπαιζε η δημοκρατική Αμερική στην Ελλάδα με είχε εξοργίσει. Παρότρυνα τον πατέρα μου να μείνει σταθερός στις αρχές του.» (Παπανδρέου 1986: 193).²¹³

Ο Καραμανλής για εκείνη την εποχή, είχε πει: «..Οι αντίπαλοι μου συνασπίστηκαν εναντίον μου, παρά την έχθρα που έτρεφε ο ένας για τον άλλο. ..Αντιλαμβάνονταν ότι δεν είναι δυνατό να με αντιμετωπίσουν με κοινοβουλευτικά μέσα... Τον ανένδοτο αγώνα τον εισηγήθηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος.... Σε αυτόν τον αγώνα δέχτηκε να τεθεί επικεφαλής ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο άσπονδος φίλος του Σοφοκλή... Αυτόν που παρέλαβε δημοκρατία από τον Καραμανλή και αφού την αποσύνθεσε, όπως και το κόμμα του, την παρέδωσε στους συνταγματάρχες.» (Λαμπρίας 1989:235).²¹⁴

Το 1963, έγινε φανερό, ότι η Κυβέρνηση Καραμανλή δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τον ανένδοτο αγώνα. Ταυτόχρονα οι σχέσεις του Καραμανλή με το Στέμμα είχαν υποβαθμιστεί, εξαιτίας της προσπάθειας του να περιορίσει τη βασιλική επιρροή. Ο Βασιλιάς δεχόταν μεγάλη πίεση από την ηγεσία της Ένωσης Κέντρου να απομακρύνει τον Καραμανλή.²¹⁵ Με τη δολοφονία του Λαμπράκη και την ανοιχτή πια διένεξη του Καραμανλή με το Στέμμα, που αγνόησε την σύσταση του Καραμανλή, για την επίσκεψη της Φρειδερίκης στο Λονδίνο, ο Καραμανλής υπέβαλε την παραίτησή του και αναχώρησε για το Παρίσι.^{216 217}

Ο Καραμανλής δεν εμπιστευόταν τον Παπανδρέου, αν και δεν αμφισβητούσε τις ικανότητες του και τη γοητεία που ασκούσε στα πλήθη. Ο Παπανδρέου, πάλι, αν και προσέγγιζε τον Καραμανλή με σεβασμό, αλλά και φόβο, έβλεπε στο πρόσωπό του, τον εκπρόσωπο του κατεστημένου και του συντηρητισμού.²¹⁸ Έχει υποστηριχτεί η άποψη, ότι με την ενίσχυση των «υπερεξουσιών» του Προέδρου, το 1975, αναβίωσε για την Αντιπολίτευση, η εμπειρία των Ιουλιανών, με τις παρεμβάσεις του Στέμματος,

²¹³ Παπανδρέου, Α. (2006). σ.193.

²¹⁴ Λαμπρίας, Τ. (1989). σ. 235.

²¹⁵ Ριζάς, Σ. (1992). σσ. 157-158.

²¹⁶ Φίλιανδρος, Ι. σ. 117.

²¹⁷ Παντελής, Α. (2007). σ. 275. Στις 12 Ιουνίου του 1963, ο Καραμανλής υποβάλλει την παραίτησή του, η οποία γίνεται αποδεκτή από το Βασιλιά Παύλο, χωρίς όμως να έχει την αρμοδιότητα, να διαμορφώνει πολιτική. Ο Καραμανλής δεν αντιδρά στην αντισυνταγματική αυτή πρωτοβουλία, γιατί θεωρεί ότι, σε αυτήν την περίπτωση, αυτό οδηγεί σε διαμελισμό της Ε.Ρ.Ε.. Ο Γ. Παπανδρέου, δεν αντιδρά επίσης, καλύπτοντας το Στέμμα, γιατί έτσι απαλλάσσεται από τον κυριότερο αντίπαλο του.

²¹⁸ Αναστασόπουλος, Γ. (2001). σσ. 195-196.

παραγνωρίζοντας το γεγονός, ότι ο Πρόεδρος, με την Αναθεώρηση εκλεγόταν από τη Βουλή, διαθέτοντας έτσι έμμεση αλλά και μη αμφισβητούμενη νομιμοποίηση.²¹⁹ Χαρακτηριστικό της πολιτικής αντιπαράθεσης, στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης ήταν, ότι δεν εστιαζόταν σε συγκεκριμένα θέματα, αλλά στη γενικότερη πολιτική που πρόσβευε η κάθε παράταξη. Η αντιπαράθεση βασιζόταν στην ιστορική και πολιτική ταυτότητα των κομμάτων, που έκλειναν μέσα τους ιστορικές μνήμες και βιώματα. Η πόλωση φαινόταν να έχει το χαρακτήρα ξεκαθαρίσματος λογαριασμών μεταξύ των βασικών κομμάτων. Αντίστοιχα και η πόλωση σε επίπεδο ηγεσίας, επηρέαζε ή εξέφραζε και τους οπαδούς των παρατάξεων.²²⁰

Το Μάιο του 1990, ο Κ. Καραμανλής, με πρόταση της Ν.Δ., επανεκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Πολλά χρόνια αργότερα, μετά την απομάκρυνση του, από την Προεδρία, ο Καραμανλής εξομολογήθηκε στον Σεραφείμ Φυντανίδη τις σκέψεις του για εκείνη την εποχή, λέγοντας, ότι ο Αντρέας στο πρόσωπό του εκδικήθηκε τον πατέρα του.²²¹

2.4. Ανακεφαλαίωση

Και οι δύο πολιτικοί ηγέτες επιχείρησαν να προσδώσουν στη διακυβέρνηση της χώρας, τα εργαλεία που θα καθιστούσαν πιο λειτουργική την εκτελεστική εξουσία, σύμφωνα με την αντίληψή τους και τις πολιτικές προτεραιότητες που είχαν να αντιμετωπίσουν.

Ο Καραμανλής, επέλεξε την ενίσχυση των προεδρικών αρμοδιοτήτων, κυρίως για να δημιουργήσει τις ασφαλιστικές δικλίδες που ήταν αναγκαίες για τη συνέχισή της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, σε περίπτωση αλλαγής της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Ήταν ο βασικός στόχος του Κ. Καραμανλή, που θεωρούσε ότι η ευρωπαϊκή προοπτική σταθεροποιούσε τη δημοκρατία και έδινε ώθηση στην οικονομία της χώρας.

Ο Παπανδρέου προχώρησε στην κατάργηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων για λόγους τακτικής, ώστε, αφενός, να ενισχύσει το αντιδεξιό σύνδρομο του λαού και να κερδίσει τις

²¹⁹ Αλιβιζάτος, Ν. (2011). σ. 505.

²²⁰ Βούλγαρης, Γ. (2013). σσ. 230-232.

²²¹ <http://news247.gr/eidiseis/afieromata/40-xronia-nd-apo-th-sosialmania-sta-mnhmonia.3058144.html>.

επερχόμενες εκλογές και αφετέρου, να ισχυροποιήσει τη διαχείριση της εκτελεστικής εξουσίας, απαλλασσόμενος από θεσμικές εξαρτήσεις.

3. Συμπεράσματα

Ως ηγέτες στο κόμμα τους, ο Καραμανλής και ο Παπανδρέου θέλησαν με σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε πολιτικό επίπεδο και με ένα διαφορετικό σύστημα αξιών και αρχών, να κατοχυρώσουν την παραμονή τους στην εξουσία και τη συνέχιση του προγράμματος τους. Η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, υπήρξε το μέσο για να υλοποιήσουν την πολιτική τους και να εδραιωθούν στη διαχείριση της διακυβέρνησης της χώρας. Οι επιλογές τους στα πλαίσια ενός πρωθυπουργοκεντρικού δικομματικού συστήματος²²² που και οι δύο παρατάξεις εισήγαγαν, προσδιόρισαν και την εσωκομματική συναίνεση.

Η παρούσα μελέτη θέλησε να αποδώσει τον τρόπο με τον οποίο, οι δύο πολιτικοί αντιλαμβάνονταν την δημοκρατική οργάνωση του κράτους και το θεσμό του προεδρικού αξιώματος. Ως σημεία αναφοράς εκλάβαμε τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες αναθεώρησης και τη σύνδεση της προεδρικής θητείας του Κ. Καραμανλή, με την άσκηση της πρωθυπουργίας από τον Παπανδρέου.

Ο κοινοβουλευτικός διάλογος και στις δύο Αναθεωρήσεις αντικατόπτριζε τις συνθήκες της εποχής. Στην πρώτη περίπτωση, προσανατολίστηκε στα πλαίσια της ιδεολογικής αυτονομίας των κομμάτων, υπήρξε σεβασμός της κοινοβουλευτικής διαδικασίας και επίγνωση της ιδεολογικής κυριαρχίας του κυβερνώντος κόμματος. Η κριτική στην ενίσχυση των προεδρικών αρμοδιοτήτων, φορτισμένη από προδικτατορικές μνήμες, προσέκρουσε στη σθεναρή και τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία του Καραμανλή, που ανέλαβε και το βάρος της υπεράσπισης της.

Δέκα χρόνια, αργότερα, στα πλαίσια ενός πολωμένου δικομματικού συστήματος, η αντιπαράθεση μεταξύ των δύο κυρίαρχων κομμάτων, στην αναθεωρητική διαδικασία, εμπεριείχε τα χαρακτηριστικά αυτής της πόλωσης. Σε αυτήν την περίπτωση, όμως το

²²² Παπάζογλου, Μ.Γ. (2012). σ. 192.

διακύβευμα ήταν ένα επιπλέον μέσο στα χέρια του Πρωθυπουργού για να εδραιώσει την εξουσία του.

Ο τρόπος άσκησης της προεδρικής θητείας από τον Κ. Καραμανλή, που περιορίστηκε μόνο σε επίπεδο συμβουλών προς τον Πρωθυπουργό, χωρίς να κάνει χρήση των συνταγματικών αρμοδιοτήτων και να προκαλέσει πολιτειακή κρίση, αποτέλεσε απτή απόδειξη, ότι ο Καραμανλής εστίαζε με τις επιλογές του αυτές στη σταθερότητα της χώρας και στη συνέχιση της ευρωπαϊκής πολιτικής.

Στις μέρες μας, ο διάλογος που έχει ανοίξει για την ενίσχυση των προεδρικών αρμοδιοτήτων, εν είδει προεδρικής δημοκρατίας, δεν βρίσκει πολλούς υποστηρικτές και προσκρούει σε συνταγματικά κωλύματα.²²³ Το ημιπροεδρικό σύστημα, παράλληλα, θεωρείται προβληματικό, γιατί ίσως οδηγήσει σε κατακερματισμό της εκτελεστικής εξουσίας και συγκρούσεις. Είναι πλέον, κοινά αποδεκτό, ότι η οικονομική κρίση απογύμνωσε χρόνιες παθογένειες του πολιτικού μας συστήματος, έτσι ώστε, κάθε επιπλέον θεσμική διαφοροποίηση να αντιμετωπίζεται με καχυποψία από τους πολίτες.

Αν «οι θεσμοί αξιολογούνται από την αναγωγή τους στην ιστορία», (Τσάτσος 1982:360)²²⁴ τότε θα λέγαμε, ότι η επιλογή Καραμανλή, για έναν επιπλέον πόλο σταθερότητας, με ενισχυμένες αρμοδιότητες που θα διασφάλιζε την ποιότητα της Δημοκρατίας και, κυρίως, θα επαναπροσδιόριζε τη σχέση των πολιτών με την λειτουργία των εξουσιών και την αξιοπιστία των θεσμών, προσαρμοσμένη στις σημερινές συνθήκες, θα πρέπει να επανεκτιμηθεί εκ νέου.

²²³ Βλ. Διαμαντόπουλος, Θ. (2011). *Προεδρικό σύστημα στην Ελλάδα*; Αθήνα : Παπαζήσης, σ. 37 και σσ. 50-55 και Διαμαντόπουλος, Θ. (2016). *Θεσμοί κρίση και ρήξη*. Αθήνα : Πατάκης, σσ. 47-54, όπου ο Θ. Διαμαντόπουλος προτείνει προεδρικό σύστημα, με παράλληλη συγκρότηση Σώματος Γερουσίας, ώστε να υπάρχει θεσμική εξισορρόπηση. Βλ. και Παράρτημα αυτού, με κριτική Π. Αυγερινού σ.145, Ε. Βενιζέλου, με την πρόταση, ο ΠτΔ να επιλέγει την ηγεσία της Δικαιοσύνης και των Ανεξάρτητων Αρχών, σ.σ. 149-151, Αλ. Παπαδόπουλου σ. 234 και Π. Τσίμα σ.σ. 268-269.

²²⁴ Τσάτσος, Δ. (1982). σ. 360.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βουλή των Ελλήνων-Ε' Αναθεωρητική. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής επί των συζητήσεων του Συντάγματος του 1975. Αθήνα, Αύγουστος 1975.

Βουλή των Ελλήνων - Πρακτικά Συνεδριάσεων. Αναθεωρήσεις Συντάγματος 1975-1986-2001. Αθήνα 2001.

Αλιβιζάτος, Ν. (2011). *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία 1800-2010*. Αθήνα : Πόλις.

Αναστασιάδης, Γ. (1998). *Σύγχρονη ελληνική πολιτική και συνταγματική ιστορία. (1940-1986)*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη : Σάκουλας.

Αναστασόπουλος, Γ. (2001). *Μύθοι και αλήθειες για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή*. Αθήνα : Σιδέρης.

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2005). *Ο ρόλος των ηγετών στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής*. Στο: (επιμ.) Κ. Αρβανιτόπουλος και Μ. Κοππά. *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*. Αθήνα : Λιβάνης.

Βενιζέλος, Ε. (1985). *Ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος μετά τη συνταγματική πρακτική 1975-1985 και την πρόταση για αναθεώρηση*. Αθήνα- Κομοτηνή : Α. Σάκουλας.

Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα εκλογές και κομματικό σύστημα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη : Σάκουλας.

Βούλγαρης, Γ. (2013). *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. Αθήνα : Πόλις.

Βουρνάς, Τ. (2003). *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας. Τόμος Β*. Αθήνα: Πατάκης.

Διαμαντόπουλος, Θ. (2011). *Προεδρικό σύστημα στην Ελλάδα; : Στοχασμοί για μια εναλλακτική θεσμική αρχιτεκτονική*. Αθήνα : Παπαζήσης.

Διαμαντόπουλος, Θ. (2016). *Θεσμοί κρίση και ρήξη*. Αθήνα : Πατάκης.

Καλτσόγια Τουρναβίτη, Ν. (1981). *Προβληματική της σύγχρονης ελληνικής συνταγματικής ιστορίας 1935-1975*. (Διδακτορική διατριβή) Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Κασιμάτης, Γ. (2005). *Η μετάβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

Κατρούγκαλος, Γ. (2004). *Πολιτικό Σύστημα και πραγματικό Σύνταγμα στην περίοδο 1974-2004 : Μια πρώτη περιοδολόγηση της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας*. Στο : (επιμ.)

Χ. Βερναρδάκης, Η. Γεωργαντάς, Δ. Γράβαρης, Δ. Κοτρόγιαννος. *Τριάντα χρόνια Δημοκρατία : Το πολιτικό σύστημα της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας. 1974-2004*. Αθήνα : Κριτική.

Κούμας, Μ. Κωνσταντίνος Καραμανλής: *Μια ζωή προσφοράς με την αίσθηση του χρέους*. Στο: Έκδοση Τύπου της Κυριακής (15) (2013). *Ελλήνων Ιστορικά, Κ. Καραμανλής : Ο αναμορφωτής της μεταπολεμικής Ελλάδας*.

Λαμπριάς, Τ. (1989). *Στη σκιά ενός μεγάλου: Μελετώντας 25 χρόνια τον Καραμανλή*, Αθήνα : Μορφωτική Εστία.

Μάνεσης, Α. Ι. (1988). *Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986 : Μία γενική κριτική αποτίμηση*. Θεσσαλονίκη : Δίκαιο και πολιτική.

Μανιτάκης, Α. (1997). *Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας*. Αθήνα : Εξάντας.

Μπότσιου, Κ. Ε. (2005). *Αναζητώντας το χαμένο χρόνο: Η Ευρωπαϊκή τροχιά της Μεταπολίτευσης*. Στο: (επιμ.) Κ. Αρβανιτόπουλος και Μ. Κοππά. *Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*. Αθήνα : Λιβάνης.

Νικολακόπουλος, Η. (2012). *Των εκλογών τα πάθη*. Αθήνα : Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη.

Παντελής, Α. (2007). *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα : Λιβάνης.

Παπάζογλου, Μ. Γ. (2012). *Σύγχρονη πολιτική ηγεσία. : Κρίση και νέα θεμέλια διακυβέρνησης*. Αθήνα : Παπαζήσης.

Παπανδρέου, Α. Γ. (1976). *Η Ελλάδα στους Έλληνες*. Αθήνα : Καρανάσης.

Παπανδρέου, Α. Γ. (2006). *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*. Αθήνα : Λιβάνης.

Ράικος, Α. (2009). *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι/Α*. Αθήνα-Κομοτηνή : Αντ. Σάκουλας.

Ριζάς, Σ. (1992). *Η θέση και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στην Ελληνική πολιτική (1924-1935) και (1974- 1985)*. (Διδακτορική διατριβή) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Ρωμαίος, Γ. (2013). *Η περιπέτεια του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα : Περιήγηση στην ιστορία. Τόμος Δ' 1974-2009*. Αθήνα : Πατάκης.

Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (2002). *Ντε Γκωλ και Καραμανλής: Το έθνος, το κράτος, η Ευρώπη*. Ίδρυμα Κ. Καραμανλή. Αθήνα : Πατάκης.

Σωτηρέλης, Γ. και Ξηρός, Θ. (επιμ.) (2011). *Το Σύνταγμα της Ελλάδας, και ο Κανονισμός της Βουλής*. Αθήνα : Σάκουλας.

Τσάτσος, Δ. (1982). *Συνταγματικό Δίκαιο, Επιτομή Ια*. Αθήνα : Αντ. Σάκουλας.

Χρυσόγονος, Κ. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη : Σάκουλας.

Φίλανδρος, Ι. *Η οικονομική και κοινωνική πολιτική του Κ. Καραμανλή, 1946-1963*. Στο: Έκδοση Τύπου της Κυριακής, (15). (2013). *Ελλήνων Ιστορικά, Κ. Καραμανλής : Ο αναμορφωτής της μεταπολεμικής Ελλάδας*.

«Κοινή διακήρυξη κομμάτων για την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών», *Αυγή* (17 Οκτωβρίου 1974), σσ. 1 και 2.

«Στείλτε σπίτι του τον Καραμανλή», *Αυριανή* (8 Μαρτίου 1985), σ. 1.

«Αν ψηφίσουμε Καραμανλή χάνουμε τις εκλογές», *Αυριανή* (8 Μαρτίου 1985), σ. 1.

« Δεν μπορεί να μας προδώσει ο Ανδρέας», *Αυριανή* (9 Μαρτίου 1985), σ. 1.

«Ο λαός νίκησε», *Αυριανή* (10 Μαρτίου 1985), σ. 1.

«Προεδρική Δημοκρατία με Πρόεδρο Καραμανλή», *Καθημερινή* (13 Δεκεμβρίου 1974), σσ. 1 και 8.

«Θα τιμωρηθούν οι πρωταίτιοι της τυραννίας», *Καθημερινή* (16 Νοεμβρίου 1974), σ. 3.

«Ο συντάκτης του φασιστικού Συντάγματος της χούντας παραμένει στη θέση του», *Ριζοσπάστης* (27 Απριλίου 1975), σ. 1.

Ξενόγλωσση

Carr, E. H. (2015). *Τι είναι ιστορία*. μτφρ. Α. Παππάς. Αθήνα : Πατάκης

Διαδικτυακοί Τόποι

Γιαλκετσής, Θ. (2010). *Πολιτική πέρα από συναίνεση*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση <<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=147841>> [Πρόσβαση 10 Ιουλίου 2017].

Χωριανόπουλος, Μ. (2014), *40 Χρόνια ΝΔ: Από τη Σοσιαλμανία στα Μνημόνια*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση <<http://news247.gr/eidiseis/afieromata/40-xronia-nd-apo-th-sosialmania-sta-mnhmonia.3058144.html>> [Πρόσβαση 18 Ιουλίου 2017].

